

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

7

TEMMUZ 1996
YIL : 3
100.000 LİRA
•
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (iç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5
Prof. Dr. Hüsnü Kızıyallı
Dr. Atilla Karaosmanoğlu
Prof. Dr. Dünder Sağlam

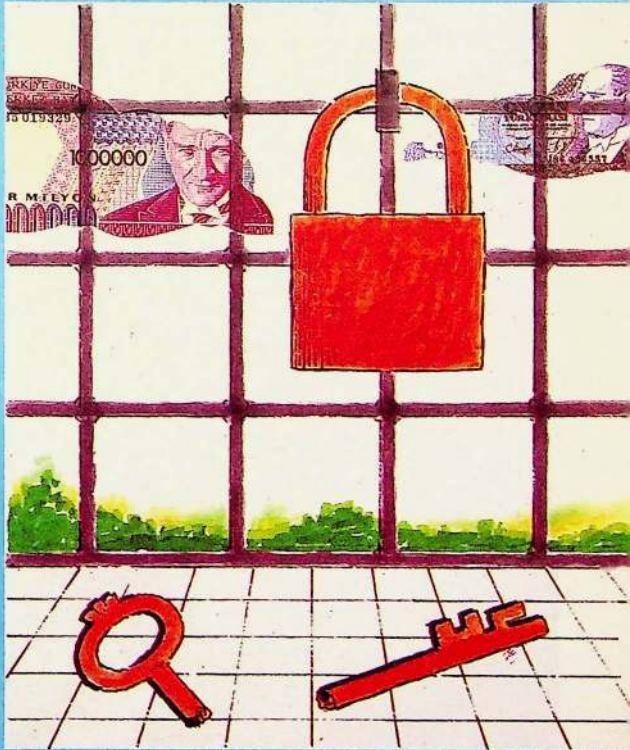
Türkiye İçin
Ombudsman Uygulaması / 21
Dr. Zeynep Arıkan

Amaç ve Yöntemleriyle
Özelleştirme / 37
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sena Ekici
Yrd. Doç. Dr. Nalân Gürel

Gümrük Birliği ve Türkiye'nin
Rekabet Durumu / 48
Mert Uydacı

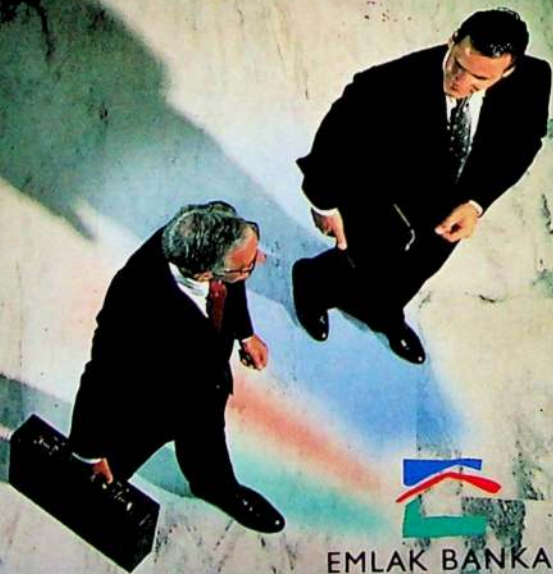
Meksika Mali Krizinden
Türkiye'nin Alacağı Dersler / 53
Dr. Doğan Derefi

Ayın Ekonomik Olayları / 62
Dr. Yıldırım Kılış

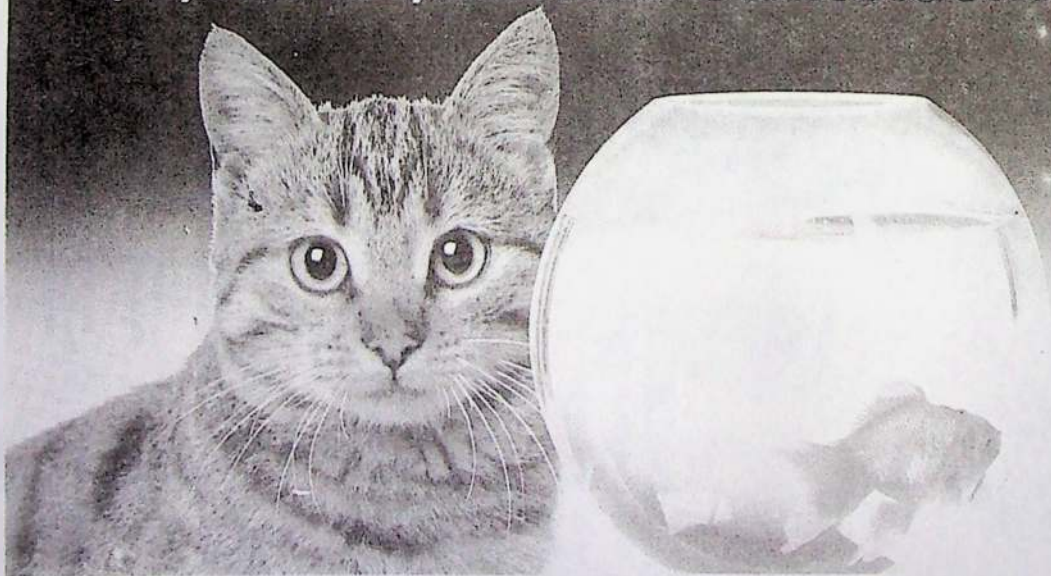
**TÜRKİYE'DEKİ EKONOMİK KRİZİN TEMEL NEDENLERİ VE
BUNALIMDAN ÇIKIŞ YOLLARI**

Güvene önder olmak.

EMLAK BANKASI
"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

- Tüm Konul Sigortası ► Tüm İyeli Sigortası ► Tüm
Okel Sigortası ► Kar Kaybı Sigortası ► Kula Kaybı Sigortası
Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurtiçi Kasko
Sigortası ► Yeşil Kart Sigortası ► Orduş Kötüğü Sigortası
Tayınan Yık Sigortası ► Bağlı Sigortası ► Mal Sorumluluk
Sigortası ► Ferdi Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası
► Taşınan Para Sigortası ► Emniyetli Susturma Sigortası
► Cam Kırmaması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter
Sigortası ► Tektne Sigortası ► Yat Sigortası ► Tüketim
ve Yat İhtiyaç Sigortası ► Marina Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası
► Makine Kir/zması Sigortası ► Elektronik Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yarımların Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası
► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kümes
Hayvanları Sigortası ► Büyük Baş Hayvan Sigortası
► Kuluç Bakiçisi Sigortası

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük: Mecidiyeköy Cad. Oyak İş Hanı No: 81 80040 Sarıyer - İSTANBUL
İstanbul: (312) 252 60 20 (4 hat) Fax: 249 48 28 Ankara: (312) 232 20 30 Fax: 232 17 24
İzmir: (332) 484 33 00 Fax: 463 39 97 Adana: (322) 457 19 65 Fax: 457 45 10
Bursa: (224) 250 40 00 Fax: 250 40 62 Samsun: (322) 234 15 55 Fax: 230 20 42

"Oyak Sigorta bir Ordu Yardımlaşma Kurumu ve Emeklilik Bankası kuruluşudur."

Hayatınıza kalite katacak 11 Esbank çözümü:

Esbank'ın
Türkiye'nin
en önemli
merkezlerindeki
66 şubesinden
birine başvurun,
hayatınıza
vazgeçemeyeceğiniz
bir kalite
katın.

Şimdi
tüm Esbank
şubelerinde,
bireysel bankacılık
işlemlerinizi için
özel biri var:

**Müşteri
Yardımcısı**

**1 Otomatik
Ödeme**

**2 Alo
Esbank**

**3 Express
Kredi**

**4 Visa
MasterCard**

**5 Express
Çek**

**6 Kredili
Mevduat
Hesabı**

**7 Express
24**

ESBANK
HİSTİTİTİ VE AYAKABİ

**8 Sigorta
Hizmetleri**

**9 Kiralık
Kasa**

**10 Genç
Kart**

**11 Gece
Kasası**

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Omer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoglu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Halük Ceyhan • Mehmet Gün Çalika • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Günenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Haliboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halük A. Kabaalioglu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özaslan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Ertugrul İhsan Özol • Prof. Dr. Ergun Ösunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Basım - Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

İdare Müdürü
MUSTAFA BARIŞ

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde; «Türkiye'deki ekonomik krizin temelindeki ekonomik, politik, kültürel nedenler, geçmişte uygulanan politikaların eleştirisi ve bunaldıktan çıkış yolları» gibi çok geniş çerçeveli bir konu incelenmiştir. Oturum yöneticisinin de giriş konuşmasında belirttiği gibi; uzun süredir açık oturumlarımızda, ekonomik bunalım gibi ülkeyi ve Türk insanını yakından ilgilendiren bir konuyu ele alıyoruz. Cumhuriyeti kuranlar çok daha güç koşullarda; ülkemizi atçeten bir çember içinden geçirecek esenliğe kavuşturmuşlardır. Türkiye'yi yönetme sorumluluğunu üstlenmiş olan siyasi kadrolar, politik çıkarlarını bir kenara iterek ülkenin istikrarını sağlamak için işbirliği yapmak zorundalar.

Dergimiz bu konuda üstüne düşen görevi yaparak, yurt içinde ve yurt dışında son derece önemli işler yapmış kişileri, akademisyenleri bir masa etrafında toplayarak görüşlerini kamuoyuna yansıtmaya çalışmaktadır. Bugün Türkiye'de enflasyon artış hızını sürdürmektedir. İç borçlanmada tıkanma noktasına gelmiştir. 1996 yılı başında, Avrupa Gümrük Birliğine üye olduktan sonra dış ticaret istatistikleri yayınlanmamaktadır. Gazetelerde yayınlanan bazı haberlere göre, ithalatta sıçrama görülmüştür. Endişe verici bu gelişmeleri durduracak bir hükümet de henüz kurulabilmiş değildir. Atatürk'ün ünlü cümlesini tekrarlayarak "Bu ahval ve şerait içinde dahi" Türkiye çıkış yollarını bulmak zorundadır.

Dergi'de yer alan diğer yazılar da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyoruz. Bu nedenle tümünü okumanızı salık veriyoruz.

Saygılarımızla...

Ekonomik Göstergeler (İç)

Temmuz/1996

	1994	1995	1996		
		Aralık	Ocak	Şubat	Mart
T. C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	8513.0	13732.0	14960.0	15761.0	15259.0
Banknot Miktan (milyar TL)	120212.3	223934.0	229135.0	246649.0	242219.0
T. C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	160530.1	206126.0	-	232330.0	274449.0
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	122278.0	192790.0	-	218222.0	260854.0
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	614554.3	1297155.5	1330791.8	1359758.1	1532987.4
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	108315.1	202144.7	181141.8	191697.0	212624.8
Tasarruf Mevduatı	326651.5	684904.3	732369.6	716098.1	840525.5
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	34562.3	52471.5	52323.4	62651.7	72701.7
Vadeli Tasarruf Mevduatı	292089.2	632432.9	680046.2	653446.3	767823.8
Mevduat Sertifikası	4632.9	8916.6	7219.2	7326.9	7608.5
Resmî Kuruluş Mevduatı	19123.7	36839.9	100649.3	85602.7	86854.9
Bankalar Mevduatı	50305.2	178367.7	122608.8	163666.9	197143.1
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	105525.9	187982.2	186802.9	195366.4	188230.5
Döviz Tevdatı	660558.8	1367626.8	1341580.2	1413363.3	1566087.0
Toplam Krediler	789853.2	1738270.3	1765876.6	1830742.1	2031627.0
Tanım	120427.7	326982.3	328863.0	332693.0	376650.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	92014.5	178290.2	182998.8	186613.3	195313.4
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	15227.5	47242.0	50863.0	54336.0	60074.0
Gayrimenkul	46118.3	56350.0	56554.0	55740.0	57443.5
Denizcilik	397.8	1562.0	1247.0	1760.0	1968.0
Turizm	4916.0	7903.2	7903.2	8191.0	8554.4
Diğer İhtisas Kredileri	308.5	1842.0	2179.0	2916.0	3311.0
Ticari, Sınal, Sair	510442.9	1118098.5	1135268.5	1168502.7	1328312.7
PARA ARZI (milyar TL)	238981.0	396047.0	357017.0	425157.0	421300.0
FİYATLAR (DİE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	5196.3	8733.7	244.8	259.1	277.3
Tanım (Genel)	4874.0	9313.7	280.3	310.8	339.2
İmalat Sanayii (Genel)	5287.6	8403.9	235.2	243.7	259.1
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	6127.0	10962.3	259.5	271.2	288.4
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	5856.8	10718.2	261.5	273.8	288.9
DIŞ ÖDEMELEER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	23270.0	35709.0	-	-	-
Dışsattım (FOB)	18106.1	21635.9	-	-	-
İşçi Dövizleri	2627.0	-	-	-	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışı dâhildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dâhil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tabanlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren «1994=100» olarak verilmektedir.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

**Türkiye'deki
Ekonomik Krizin
Temelindeki
Nedenler; Bunalımdan
Çıkış Yolları**

ekonomik kriz şu anda türk toplumunun en önemli konusu; hepimizin hayatını yakından ilgilendiriyor; 1996 yılının başından itibaren bu bunalıma bir de siyasal kriz eklendi.

SAĞLAM — Efendim toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü açık oturumumuzun konusu «Türkiye'deki ekonomik krizin temelindeki ekonomik, politik, kültürel nedenler, geçmişte uygulanan politikaların cleştirisi ve bunalımdan çıkış yollarıdır.» Dergimizde yayınlanan açık oturumlarımızı uzun süredir ekonomik bunalıma ayırmaya başladık. Çünkü kriz şu anda Türk toplumunun en

KATILANLAR:

- Prof. Dr. Hüsnu KIZILYALLI
- Dr. Attilâ KARAOSMANOĞLU

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

önemli konusu. Hepimizin hayatını yakından ilgilendiriyor. 1996 yılının başından itibaren bu bunalıma bir de siyasal kriz eklendi. Türkiye'de Cumhuriyeti kuranlar çok daha güç koşullarda bu ülkeyi ateşten bir çember içinden geçirmeyi başarmışlardır. Şimdi Türkiye'yi yönetenlerin o günlerdeki olaylardan ders çıkarmaları zamanıdır. Ünlü iktisatçı Schumpeter, bilimsel iktisatçıyı diğer konuşan, düşünen insanlardan ayıran temel farkı şöyle belirtmektedir. «Bir iktisatçı üç şey bilmelidir». Üç dal hakkında analiz teknikleri bilmelidir. Bunlardan birincisi tarihi bilmelidir. İkincisi istatistik bilmeli ve bir de teori bilmelidir. 1993 yılındaki Nobel İktisat ödülünü alan Fogel'in tarihçi olduğunu unutmayalım. Benim burada söylemek istediğim; geçmişteki ekonomik politi-

kalar, olaylar ve krizlerden alınacak çok dersler var. Bunları daima hatırla tutarak geleceği yorumlamak gerekiyor.

Şimdi sizi fazla yormak istemiyorum. Biliyorsunuz son 20 yılda bazı başarılar ekonomide sağlanmış olmakla beraber bütün dönemi özetleyen genel bir çizgi var. O da istikrarsızlık. Yani ekonomide sürüp giden bir istikrarsızlık var. Biliyorsunuz büyüme hızı sürekli dalgalanıyor. Enflasyon kronik hale geldi. Bu kadar uzun süre böyle bir enflasyonu sürdürüp, hiperenflasyona geçmemiş nadir ülkelerden birisidir Türkiye. Dış dengede son günlerde hızlı bir bozulma var. Mesela 1995 yılı sonu itibariyle dış borç servisinin ihracata oranı % 54 gibi yüksek düzeylere erişmiş durumda. Dış borçların ihracata oranı ise % 333 düzeyinde ve dış borçlarımızda 74 milyar doları aşmış görülüyor. Gümrük birliğine 1996 yılından itibaren girmemiz sonucunda, dış ticaret istatistikleri bu güne kadar yayınlanmış değil. Ancak bazı gazetelerde ithalatta sıçramalar olduğu şeklinde haberler yer alıyor. İç borçları söylememe gerek yok, 2 katrilyonu aştı. Bundan sonra kamunun borçlanması giderek güçleşeceği anlaşılıyor. Hükümette bakan koltuğunda oturanlar bile yakın olduğunu söylüyorlar. Banka kesimi artık kendi geleneksel kredi fonksiyonlarını bırakmış, hazine bonosu alıp satan kurumlara dönüşmüş vaziyette. Türkiye IMF'e en fazla başvuran ülkeler arasında. Dünya Bankası, Türkiye ciddi bir programı uzun süre uygulayacak iradeye sahip değildi diyor. Hakikaten bu konuda geçmişte yapılan programlar hep yarım kalmıştır. Acaba bunun te-

meldeki nedenleri nelerdir? Asya Pasifik ülkelerinde gözlenen ekonomik başarıların arkasındaki ekonomik ve kültürel faktörlere değinerek Türkiye ile kıyaslama yapalım. Bu konularda alacağımız dersler nelerdir? Oturumun birinci aşamasında bunlar üzerinde duralım.

Son zamanlarda Türk gazetelerinde ve iktisatçıların ağzında sıkça tekrarlanan bir görüş var. Onu size aktarmak istiyorum. Bu görüşe göre Türkiye'de serbest piyasa düzeninin alanı ve ağırlığı artmıştır. Özel teşebbüs en şiddetli ekonomik ve politik krize rağmen büyüme ve yatırımlarını sürdürmektedir. Ankaralı'nın ekonomideki ağırlığı küçülmüştür, fazla endişelenecek bir durum yoktur. Böyle bir görüş ne derecede doğrudur? Burada değerlendirmenizi isteyeceğim. Belki tartışma konusunun alanını çok fazla genişletiyorum ama bir konuya daha değerlendirmenize sunmak istiyorum. Son zamanlarda benim okuduğum dış yayınlarda, liberal iktisat politikalarının ekonomiyi dış şoklara açık hale getirdiği, üretim, yatırım, ihracatta başarı sağlanamadığı, ekonomide uzunsürelili istikrarı yerleştiremediği şeklinde eleştiriler yer alıyor. Örneğin Latin Amerika ülkelerinde uygulanan liberal programlarının istihdam ve işsizlik sorununa çare olmadığı, tasarruf ve yatırım oranını düşürdüğü, sıcak para akımlarının ekonomiyi istikrarsızlığa sürüklediği bütün kesimlerce kabul edilen gerçeklerdir. İktisat çevrelerinde Prebische'nin dönüşümünden söz edilmektedir. Bu görüşlere ne diyorsunuz. Türkiye için sanayileşme politikasına ihtiyaç var mıdır? Gelecek iktidarlara hazırlık olmak üzere, strate-

jik planlama kavramının bugünkü Türkiye'nin sorunlarının çözümünde yeri ne olmalıdır? Sizin gibi yurtdışı ve yurtiçi deneyimleri son derece zengin olan arkadaşlarımızın kısada olsa verecekleri bilgiler bizim için çok yararlı olacaktır. Ben sözlerimi burada kesmek istiyorum. Ancak iç borçlar konusunda yeni çözüm üretme gayretleri ve formülleri basında yer aldı. Bunlara kısaca değinmekte yarar görüyorum. Merkez Bankası Başkan Gazi Erçel diyor ki; Türk Hazinesi yurt dışında yabancı para cinsinden tahvil çıkarıp bunu pazarlamada oldukça deneyim kazanmıştır. Almanya'da, Japonya'da bu türlü borçlanmalar yaptık. Şimdi ben bu türlü tahvillerimi yurt içinde İstanbul'da pazarlamak suretiyle iç borçların konsolidasyonunda ve vadesinin uzatılmasında bir avan-

Prof. Dr. DÜNDAR SAĞLAM

taj elde etmek istiyorum diyor. Bunun dışında Sayın Rüşdü Saracoğlu'nun ifade ettiği ve ANAP'ın programında yer alan iç borçlar Merkez Bankası'na devredilsin ve klasik bütçe uygulaması terk edilerek, bütçenin fazla vermesi esasına dayalı ödenek tahsisi yapılsın diye bir görüş var. Bu operasyondan sonra vergi istisna ve muafiyetleri kaldırılarak şok bir gelir artışı sağlanması ve iç borçların önemli bir bölümünün beş yıllık bir süreçte tasfiye edilmesi öngörülmektedir. Bu formüllere nasıl bakıyorsunuz? Buyurun Sayın Kızılyalı.

türkiye mevcut düzeni bozmadan, ufak ayarlamalarla mucizeyi gerçekleştirme peşinde koşuyor; hayal peşinde koşan bir ülke ve bu hayalin icrasında bilgi ve akıl yerine hırsızlık ve bir takım çıkar ilişkileri de devreye giriyor

KIZILYALI — Türkiye'nin sorunlarının çokluğu ve her alana yayılmış olması hepimizin bildiği bir vakıa. Ama yıllardır konuştuğumuzun, önerdiklerimizin hiç birinin yerine getirilmediğini görerek üzüntü duyuyoruz. Yani Türkiye sorunlarla yıllardır yaşıyor. Ben şahsen Türkiye hakkında bu konularda fikir yürütmekten bıktım, gına geldi. Dışarıda bir ülkeye gidip fikir verdiğimiz zaman orada işlerin ciddiyle incelendiğini ve icabında uygun

kısımlarının hemen uygulandığını görüyoruz. Türkiye'de ise bu konular yıllardır devam ediyor. Şimdi Türkiye mevcut düzeni bozmadan ufak ayarlamalarla mucizeyi gerçekleştirme peşinde koşuyor. Hayal peşinde koşan bir ülke ve bu hayalin icrasında bilgi ve akıl yerine, hırsızlık ve bir takım çıkar ilişkilerinde devreye giriyor. Ve böyle yürüyünce de ortaya en kötü çözümler çıkıyor. Şimdi somut bir örnekten gidersek, ikinci köprü yapıldığı zaman Özal'ın iddiası, İstanbul'da trafiğin rahatlatılmasıydı. Oysa ikinci köprü, çevre yolları ile beraber doğayı tahrip etti. Çevreyi gecekondu bölgesi haline getirdi. Trafikte hiçbir ferahlama yaratığına ben inanmıyorum. O zaman ikinci köprü neden yapıldı?

Türkiye hep az maliyetli alternatif ararken büyük hatalar yapıyor. Uygulanabilirliği olmayan, hedefe ulaşması mümkün olmayan şeyler peşinde koşuyor. Şu sözleri söyleyerek girişini tamamlamak istiyorum. «Dehanın sınırı vardır ama aptallığın sınırı yoktur». Şimdi Türkiye'nin geçmiş ekonomik politikalarına baktığımız zaman ana hatalardan birincisini enflasyonun sürdürülmesi olarak görüyorum. Çeyrek asırdır enflasyon bir politika haline getirildi. Ben daha öncede bahsetmiştim. «Economics Of Transition» adlı kitabımda enflasyon ve bütçe açıklarının ekonomik gelişme hızı, tasarruflar, yatırımlar üzerindeki etkilerini bütün ülkeler için araştırmıştım. Benim çıkardığım sonuç şu oldu. Enflasyon her ülkede kalkınma hızını düşürüyor. Enflasyondan yararlanarak olumlu hiçbir şey yapmak mümkün değil. Kalkınma, işsizliği azaltma, yatırımları artırma yönünden

bilakis tamamen tersine tepen bir silah. Detaylarını teorik, pratik varsayımlarını v.s. hepsini orada inceledim. Tekrarlamaya lüzum görmüyorum. Şimdi Türkiye bu politikayı devlet politikası olarak yıllarca sürdürmekle bugünkü durumu hazırlamış oluyor ve büyük bir işsiz kütle yaratmış durumdayız. Ve bu yüzden de çeyrek asırdır yaptığımız bu hata yüzünden şimdi biz ortak pazara girmek istiyoruz ama almak isteyen yok. Halbuki bu konuda biz enflasyonu önlemiş ve bunun zaruri uzantısı olan milli tasarrufları artırıcı bir politikayı görmüş olsaydık, şimdi biz ortak pazarın üyesiydik. Bulgaristan'dan, Polonya'dan, Çekoslovakya'dan, Romanya'dan çok önce. Halbuki şimdi bütün ülkeler ortak pazara alınmak üzere, tam üyelik için geçiş anlaşmalarını yapmak aşamasındalar. Bizim ise girmemiz söz konusu değil. Çünkü buyüyen bir işsizlik var.

Şimdi Türkiye enflasyonu 1950'lerde de yaşadı. Ama 50 lerdeki enflasyon yatırımları finanse etti. Buna mukabil son 25 yılın enflasyonu özellikle 1980 lerden sonra hep tüketim artışlarına yaramıştır. Çünkü yatırımlarda biz bir artış görmüyoruz. Ben detaylara girmek istemiyorum, zamanında inceledim. Yeni rakamlara bakma lüzumunu bile görmüyorum. Çünkü mal ortada, sonuçlar ortada. Benim sözünü ettiğim çalışmada bütçe açıklarının kalkınma hızını, tasarrufları düşürdüğünü görüyoruz. Buna mukabil bütçe fazlası verildiği zaman yani kamu tasarrufu söz konusu olduğu zaman bütün bu olumlu etkiler kendini gösteriyor. Ben bunu sol bir program olarak tanımlıyorum. Bu programda enflasyon en alt düzeyde olacak

ve bütçe fazla verecek. Şimdi Batı Avrupa bütçe açıkları nedeniyle işsizlik sorununu çözemiyor. Sol tekrar hükümet olmaya başladı. İtalya ve İngiltere'de görülen gelişmeler bunu kanıtlıyor. Fakat onların programlarıyla bu işlerin olmayacağı görüşümdedir. Çünkü bu programlarda devletin küçültülmesi, vergilerin azaltılması, özelleştirme baş köşeyi işgal ediyor. Bu programlar bu bütçe fazlası verip bunun kamu yatırımlarına yani alt yapı niteliğindeki eğitime, sağlığa, ekonomiye harcanmasını öngörmüyor. Bütçe fazlası vermek için devletin savurgan harcamalarını kıstamak, dürüst bir vergi reformu yapmak şarttır. Onun için ben ne İtalya'da, ne İngiltere'de sosyalist partiler iktidara geldikleri zaman, onların ana sorunları çözeceğine inanmıyorum. Türkiye'de

ise bu iş çok daha önemli, Yani devletin küçültülmesi ona bir itirazım yok. Özelleştirmeye de prensip olarak bir itirazım yok; doğru dürüst bir özelleştirme olsun, talan, yolsuzluk konusu olmasın ona inanıyorum. Fakat özelleştirme ile sağlanan gelirin; bütçe açığını, cari bütçe giderlerini karşılamaya değil, kamu tasarrufuna sevk edilmesi halinde yararlı olacağını düşünüyorum. Bunun için de her halukarda vergi reformu, nispetleri düşürerek bir vergi reformu yapmak önem taşıyor. Türkiye'de kamu tasarrufunun tahsis edileceği çok alan var. Enerjide problem kapıdadır. Eğitim, sağlık hepsi dökülüyor. Devlet okul yapamıyor. Kamu tasarrufu olduğu takdirde bu sorunlar çözüme kavuşacaktır.

SAĞLAM - Bir şey soracağım? Kamu tasarrufunu artırırken, özel tasarruflar azalmıyor mu? Ekonomiye büyüten özel imalat sanayii yatırımları bu durumda ne oluyor?

KIZILYALLI - Biz kamu tasarrufunu, bütçe açığını kapattığımız zaman zaten özel sektör üzerindeki yüküde hafifletmiş oluyoruz. Bugün siz ifade ettiniz uzun süredir bankaların tek müşterisi devlet. Özel sektöre kredi vermek gibi konularla uğraştıkları yok. Bütçe açıklarını vergi nispetlerini arttırmadan kaçakları önleyerek ve devlette savurganlığı kaldırarak azalttığımız zaman söylediğimiz sakınca büyük ölçüde ortadan kalkar. Crowding out diye bilinen sakınca etkisini göstermez. Bugün Türkiye'de devlet özel tasarrufları kendine çekiyor, bunu cari tüketimde sarfediyor. Halbuki dediğimiz sistemde böyle bir mahzur ortadan kalkıyor.

Prof. Dr. HÜSNÜ KIZILYALLI

KARAOSMANOĞLU — Önümüze çok büyük bir menü geldi. Tabii Schumpeter'in söyledikleri önemli. Tarihi bilmek, istatistik bilmek, teori bilmek tamam. Geçmiş bugün için geçerli olan olaylar açısından değerlendirmek lazım. Yoksa dünün harplerini kazanacak şekilde, generallerin yaptığı gibi, geçmiş değerlere göre hazırlanmak anlam ifade etmiyor. Devamlı olarak söylenen hedeflerle, uygulanan politikaların tutmazlığı açısından Türk tarihine bakmakta büyük yarar var. Fakat bu problemlerin son 25 yılın problemleri olduğu kanısında değilim. Son 50 yılı kapsayabiliriz. Hatırlarsanız Menderes iş başına geldiği zaman her köşe başında bir milyoner yaratacağız dedi. Türkiye her köşe başında bir milyoner yaratmanın gelir dağılımına etkisini, anlamını, ne şekilde böyle bir milyoner yaratılabileceğini fazla düşünmedi. Enflasyon meselesi son 25 yılın meselesi değildir. Ben geçenlerde bir vesileyle hatırladım. Gençliğimde «Market» dergisinin iktisat sayfalarını yazardım. İlk yazdığım yazı 1995 yılının şubat veya mart ayında. Tarım Destek Politikalarının enflasyonu nasıl yarattığını anlatan bir yazıydı. O günlerde enflasyonla ilgili malzeme az olduğu için yazıyı yazdıktan sonra ne zaman alır götürürler diye de korkmuştum. Bunu hatırlıyorum. Şimdi önemli olan konu şu. Türkiye'de Sayın Kızılyallı'nın dediği gibi ufak ayarlamalarla mucize gerçekleştirme arzusu pek çok. Hatta bazen ayarlama bile yapmadan şöyle biz büyük milletiz piyasa çözer. Bazen de uygulanacak politikaları tek boyutlu olarak düşünüyoruz. Yani düzenleme yapılacağı zaman belli bir olay artık da-

yanılmaz hale geliyor. O zaman bazı şeyler yapıyoruz. Ondan sonra bunun yarattığı etkiler büyük bir şaşkınlık yaratıyor. Veya yapılmak istenen değişikliklerden de kısa zamanda vazgeçme konusu gündeme geliyor. Bir örnek vereyim, 1970 yılının sonuna doğru 1971 yılının başında dayanılmaz hale gelen personel meselesini hallediyoruz diye bir personel kanunu çıktı.

bugün gelişmede öncelikli bölgelere yatırım desteklemeleri yapılıyor; fakat bakıyorsunuz verilen desteklerin 6'da veya 7'de biri ancak gelişmede öncelikli bölgelere gidiyor, diğer kısımları İstanbul'a, İzmir'e gidiyor.

SAĞLAM — Meşhur 657 sayılı Devlet Personel Kanunu.

KARAOSMANOĞLU — Evet. O personel kanunu geçirildiği zaman herkes o kadar bonkör davrandı ki kaynakların nereden geleceği, ne şekilde finanse edileceği düşünülmeden GSMH'nin % 6 sına yakın bir kaynak, yeni haklar ve düzenleme adı ile memurlara verildi. Ben Türkiye'de enflasyonların başlangıcını o noktada görüyorum. Enflasyon kalkınmanın kaçınılmaz bir parçasıdır diyen ve hatta bu düşüncede olup Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ni idare eden insanlar geçmişte bu ülkeden.

Enflasyona yüzcysel olarak bakmak lazım. Enflasyonun temelinde neler var? Ne gibi yanlış politikalar var?

Onlara bakmak lazım. Türkiye'de devamlı olarak hem formüle edilmiş şekli, hem uygulanış tarzı veya uygulanamayıp tarzı ile bugünkü yapısal dengesizlikleri doğuran belirli politikalar vardır. Israrlı olarak sürdürülen politikalar vardır. Bunlar mesela Tarım Destekleme Politikalarıdır, Yatırım Destekleme Politikalarıdır, İhracat Destek Politikaları, Kredi Politikalarıdır. Örneğin bugün gelişmede öncelikli bölgelere yatırım desteklemeleri yapıyor. Fakat bakıyorsunuz verilen desteklerin 6'da veya 7'de biri ancak gelişmede öncelikli bölgelere gidiyor. Diğer kısımları İstanbul'a, İzmir'e gidiyor. Destek politikası içinde yatırımın büyüklüğü, kullanılan makinanın nereden geldiği, hangi yerde yapıldığı, özel bir destek alınıp alınmadığı v.s. gibi 7 — 8 tane tayin edici unsur var. Böyle olunca destekleme politikaları karmaşık bir şekle dönüşüyor. Verilen imkanlarla alınan sonuçlar arasında bir değerlendirme yapıp, izleme imkanı ortadan kalkıyor. Bu türlü teşvik politikaları verimliliği düşürüyor, teknoloji aktarımını engelliyor, tasarrufu azaltıyor. Bugün hala, 1996 yılında, iktidara gelme iddiası olan bir parti REFAH partisi, zirai kredileri af edecekmiş. Bu kötü bir sinyal vermektir, işaret vermektir. Verimsizliğin, mali disiplinin bozulmasını isteyen bir politika gütmek niyetindeyseniz yapalım. Ama bu niyette değilseniz, kredi borçlarının af edilmesi diye bir şey olamaz. Aynı parti bugün ağır sanayiiden söz ediyor. Kim yapacak ağır sanayii, nasıl yapacak, kim tayin edecek. Yani tekrardan merkezi planlı, yatırım planlı bir düzenemi geçiyoruz diye düşünümek gerekiyor. Enflasyon derken bu-

nun gerisinde himayecilik var, yanlış destek politikaları var.

Bugün Türkiye'de yolsuzluk yapmak, rüşvet almakla bunun karşısındaki risk arasında inanılmaz küçük bir fark yaratılmış vaziyette. Rüşvet almanın karşılığında ki risk o kadar küçük ki. Zaten maaşı az olan, cirafta süratle herkesin köşeyi döndüğünü gören bir takım insanlar, rüşvet alarak bir riske gireceklerini düşünmeyecekleri için yaygın bir şekilde rüşvete yöneliyorlar. Rüşvet verimsizliği artıyor. Çünkü rüşvet fazla hale geldiği zaman kamuoyu rahatsız olmasın diye çıkarılan yeni düzenlemeler mesleği çok daha kompleks hale getiriyor. Bu kompleks düzenlemeler idareci çok daha işlerin içine sokar duruma getiriyor. Alınacak rüşvetin fiyatını arttırıyor. Böylelikle verim-

Dr. ATTİLÂ KARAOSMANOĞLU

sizliği arttıran bir unsur oluyor. Türkiye'de otomotiv sanayii himaye ediliyor. Ne oldu himaye edilince, büyüdü fakat teknolojik bakımdan ilerlemedi. Karşımızda dünya otomotiv sanayii ile rekabet edecek bir sanayi yerine, bir krater oldu. Yani büyümüş, fakat değişmelere süratle cevap verebilecek, dinamizm gösterecek ve rekabet edebilecek gücü olmayan büyük bir sanayii ile karşı karşıya kalıyoruz. 1994 yılında bir takım tedbirler alındı. Fakat buna en çok karşı çıkanlar, şikayet edenler otomotiv sanayicileri oldu. Batıyoruz, mahvolduk dediler ve bununla ilgili vergilerde hemen değiştirme yapıldı, azaltma yapıldı. Sonunda ne oldu? 1994 yılının sonuna bakıyoruz. Otomotiv sanayinin 1994 yılında yaptığı kârlar, tarihinde oluşturduğu en büyük kârlar. Şimdi bu uygulanan politikaların ne kadar bilgisizce olduğuna gösteriyor.

türkiye'de otomotiv sanayii himaye ediliyor; ne oldu himaye edilince, büyüdü fakat teknolojik bakımdan ilerlemedi; karşımızda dünya otomotiv sanayisi ile rekabet edecek bir sanayii yerine, bir krater oldu; yani büyümüş fakat değişmelere süratle cevap verebilecek, dinamizm gösterecek ve rekabet edebilecek gücü olmayan büyük bir sanayii ile karşı karşıya kaldık

SAĞLAM — Şimdi bir şey sor-

mak istiyorum. Bugün Türkiye'de herkes furya halinde tekstile soyunmuş vaziyette. Hergün gazetelerde bir tekstil yatırımının temelini atıldığına dair bilgiler yer alıyor. Devlet bu duruma seyirci. Sanayileşme stratejisi diye bir şey yok ortada. Çünkü bütün az gelişmiş ülkeler bu sektöre yatırım yapıyorlar.

KARAOSMANOĞLU — Hintli meşhur iktisatçı var, Sanjaya Lall. Onun sektörler hakkında yükselen yıldızlar, batan yıldızlar diye tanımlaması var. Yükselen yıldızlar deyince gelişmekte olan yeni sanayileri, yeni teknolojilere dayanan sanayileri, dış ticarette rekabet gücü olan sanayileri anlıyoruz. Bir adım geriye giderek söyleyeyim. Tabi kaynaklara ve insan gücü yoğunluğuna, ucuzluğuna dayanan rekabette sermaye yoğunluğuna dayanan bir rekabete geçilme söz konusudur. Şimdi bir ülkede bilgi yoğunluğuna dayanan endüstrilerde ihracatın artması, endüstrinin gelişmesi yükselen yıldızla bağlı bir olaydır. Tekstil gibi sermaye yoğunluğu gitikçe artmakla beraber aslında iş gücü yoğunluğu yüksek olan bir endüstriye fazla imkan verildiği zaman şöyle bir durum ortaya çıkıyor. Türkiye yarı endüstrileşmiş, orta gelirli bir ülke. Dış ticaretteki gelişmeler, ihracattaki gelişmeler ücretleri artırıcı etki yapıyor. Yani küreselleşmenin en önemli etkilerinden birisi faktör fiyatlarının dünyada eşitlenmesi olayıdır. Şimdi ihracatı artan bir ülkede ücretler arttığı için rekabet etme şansları ücretleri daha düşük olan, daha düşük gelirli ülkelere doğru kayıyor. Çünkü biz gidiyor diyoruz ki, dünyadaki en büyük, en yeni teknolojiyi aldık. Robotiklerle tekstil üretiyoruz. Ama bunu parası

olan herkes alıyor ve işletme ile ilgili bilgiyi herkes kolaylıkla ele geçiriyor. Onun için ortalama geliri, işçi ücretleri bizden daha düşük olan ülkelerin bizimle rekabet etme şansı çok büyük. Şu sırada tekstilde yaptığımız büyük gelişmelere rağmen, çünkü gazetelerden birinde vardı, tekstil endüstrisindeki ihracat performansımızda düşme eğilimi görülüyor. O zaman yapmamız gereken iki şey var. Birincisi tekstil üreten makinelerde ilerleme yapalım. Yani o robotiklerci daha ileri noktalara götürelim, daha değişik şeyler yapalım. Hala tekstil endüstrisinde 1807 yıllarında Mösyö Jakoard'ın icat ettiği delikli kart sistemi uygulanıyor. Tekstil teknolojisi bazı konularda yenilendi ama temel olarak fazla bir değişiklik yok. Birinci olarak tekstil makineleri, tekstil teknolojisinde değişiklik yapabilirsek rekabet imkânımız artar. İkincisi dizaynda değişiklik yapabilirsek burada rekabet etme şansımız olabilir. Yani orta sınıfların, aşağı orta sınıfların veya fakirlerin kullandığı tekstil mamüllerinden, yukarı gelirdeki sınıfların aradıkları özel dizayn, özel kumaş kalitesi, özel iplik kalitesi v.s. olan ve bir isim taşıyan bazı şeyler yapmaya başlarsak o zaman tekstilde rekabet etme olanağımız doğar. Mesela Türkiye'de çok tanınan Benetton firması var. Yıllık ciro-su 1,2 Milyar Dolar ile 1,4 Milyar Dolar arasındadır. Fakat bugün güçlükle karşı karşıyadır. Dünyanın en büyük 10 tekstil firmasından bir tanesidir.

SAĞLAM — Bu konuyu isterse-niz teknoloji aktarımı politikaları diye ayrı bir açık oturumda tartışalım.

KARAOSMANOĞLU — Akılcı bir teknoloji politikası gütmek çok

önemli birşey. Bugüne kadar Türkiye'de teknoloji politikası diye bir kaygının olduğunu ve bunun akıllıca diğer politikalarla tutarlı bir hale getirildiğini görmedim. Stratejik planlamanın önemi burada. Bugün artık filan İktisadi Devlet Teşebbüsünün, filan Belediyenin şu yatırımı yapmış, şu kadar para harcamış olmasının önemi kalmadı. Devlet Planlama Teşkilatı gibi kuruluşların bunlarla uğraşmasının anlamı yok. Bir işin başında bulunanlar ve doğrudan doğruya o işin sonuçlarından, birinci elden çıkarı veya zararı olanların karar verip yapacağı işler bunlar. Devletin rolü artık stratejik planlar yapmak olmalıdır. Devletin rolü genel gelişmeyi düşünebilmek ve bu planların birbirleriyle uygunluğunu sağlamak olmalıdır. Geçenlerde Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesindeki toplantıda, kalkınmacı devletin vasıflarını tahlil etmeye çalıştık. Kalkınmacı devletin etkin bazı özellikleri var. Ben bunu altı vasıfta topluyorum. Gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı kısaltabilmek için güçlü bir kalkınma hareketine ve bir takım sıçramalara ihtiyaç var. Bu güçlü kalkınma hareketinin başlaması devletin kendi eliyle yatırım yapması, bazı şeyleri kontrol etmesi demek değildir. Stratejik düşünerek, bazı politikaları çok akıllıca hazırlamak demektir. Kalkınmacı, etkin bir devletin sahip olması gereken vasıflar şunlardır. Burada temel bir konuyu bir dipnot olarak söyleyeyim. Türkiye'de tüm düzen, devleti halktan koruma esasına göre geliştirilmiştir. Devleti halktan koruma esasına göre geliştirilen bir düzenin içerisinde, bu sıçramayı yapmak çok güçtür. Mesela Anglosakson

ülkelerinde ve gittikçe artan bir şekilde Avrupa ülkelerinde artık halkın yaratıcı gücüne daha büyük ölçüde dayanan bir düzene doğru geçme vardır.

SAĞLAM — Sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi eğilimi artık her ülkede geçerli.

KARAOSMANOĞLU — Gelişmemiş bir ülkede sivil toplum örgütleri aynı devletin yapısı gibi, demokratik olmazlarsa, onların da hesapları şeffaf olmazsa, onlarda bilgiye dayanan, ciddi düşünceye dayanan şeyler yerine; köşe dönücü yollara yönelirlerse sonuç gene sıfır olur.

KIZILYALLI — Türkiye’de merkezîyetçilikten uzaklaşalım, acemi merkezîyetçiliğe yönelim diye bir akım var. Fakat belediyelerdeki yolsuzluk, yanlış kararlar aslında devlet yatırımlarını çoktan aşmış vaziyette.

KARAOSMANOĞLU — Bugün belediyelere belirli maksatlar için Devletçe kaynak aktarılıyor. Kaynaklar yetmediği zaman merkezden gene para

batı ülkelerindeki belediye kaynaklarının % 80’nini kendi özkaynakları oluşturuyor, % 20’si kamudan belirli amaçlar için veriliyor; türkiye’de ise tam tersi % 20’si özkaynak, % 80’nini devlet veriyor; dolayısıyla vatandaş belediyeden hizmet isterken nasılsa devlet öder diye düşünüyor

veriliyor. Belediyelere genel maksatlı yardım yapılırsa ve bundan sonra ne halin varsa gör dence o zaman belediyeler bir defa yolsuzluk yaparlar, iki defa yolsuzluk yaparlar, o şehirde yaşayan halk o belediyede yolsuzluk yapanlara bir daha aynı yolsuzluğu yapma imkanı vermez. Merkezden gelen sinyallerin, insentiflerin yanlışlığı yüzünden belediyeler bu kadar kötü şeyler yapıyor.

SAĞLAM — Ben son zamanlarda yerel yönetimler konusuna ilgi duymaya başladım. Batı ülkelerindeki belediye kaynaklarının % 80’ini kendi özkaynakları oluşturuyor, % 20’si kamudan belirli amaçlar için veriliyor. Türkiye’de ise tam tersi % 20’si özkaynak, % 80’nini devlet veriyor. Dolayısıyla vatandaş belediyeden hizmet isterken nasılsa Devlet öder diyor. Kendi cebinden bir şey çıkmadığı için herşeyi belediyeden istiyebiliyor. Tabii ülkemizde yönetime katılma da gelişmiş değil. Sorgulayan, denetleyen bir insan yaratmış değiliz. Ayrıca belediyeleri saydam hale getirmiş değiliz. Bunlar olmanınca suistimal ve yolsuzluklar yerel yönetimlerde de kendini gösteriyor. Mesela size enteresan bir bilgi vereyim. Fransa’da yerel yönetim seçimlerinde, belediye başkanlığı seçimlerinde, siyasi partiler aday gösteremiyor. Bunun dışında Fransa’da belediyelerde muhasebe müdürlerini Maliye Bakanlığı atıyor. Bizde ise belediye başkanı atıyor. Belediyeler vatandaşlara hizmet yeri olduğu için keyfi politikadan uzak tutulmak istenmiş.

KIZILYALLI — Özellikle muhasebe müdürlerinin Maliye Bakanlığından atanması bunların başı boş bırakılmayacağı anlamına geliyor.

KARAOŞMANOĞLU — Türkiye'de meseleleri tek boyutlu olarak düşünüyörüz. Merkezîyetçîliği de enine boyuna düşünmeden, bütün yetkileri merkeze havale ederek uyguladık. Müsaade ederseniz kalkınmacı devletin vasıflarını sayacağım. Nedir bu vasıflar. Demokratîklik, katılımcılık, insan haklarına saygı, bağımsızlık, yeteneklilik ve beceriklilik. İlk üç vasıf üzerinde fazla durmayacağım. Bağımsızlık denildiği zaman devletin kamu politikalarını formüle edebilecek güçte olmasını anlıyoruz. Kararlarını bağımsız olarak alabilme gücünü kastediyoruz. İkincisi yeteneklilik. Yeteneklilik dediğimiz zaman bunun iki unsuru var. Birincisi elit bir siyasi kadro, yani devlet adamlığı vasfına ulaşabilmiş politikacıların yönlendirdiği bir siyasi kadro, siyasi kadronun altında çok yüksek kabiliyetli, yetenekli bir bürokrasi. Fakat bu bürokrasi o elit politikacı grubunun yönetiminde ve himayesinde çalışmalı. Himayesinde derken onlara bağılı, onların eline bakan şekilde değil. Küçülen devletin seçkin olabilmesi için, devlette işe yaramayanların azalması gerekir. Önemli meseleleri ciddi bir şekilde inceleyebilecek, değerlendirebilecek formüle edebilecek, strateji tayin edebilecek, stratejiyi geliştirip politikacılara sunabilecek güçte bir bürokratik kadronun kurulması lazım. Öbür vasıf, beceriklilik vasfı. Beceriklilik vasfı bir yerde, ne yapılacağı ve nasıl yapılacağını bilme vasfı. Bu memleketin yararı için şöyle bir politika lazımdır diyebilirsiniz. Ama öyle bir politikayı hangi başka politikalarla beraber, ne zaman nerede başlatabiliriz. Bunu başlatığımız zaman bu politikanın izlenmesi için des-

tek vereceklerle, bunun karşısına çıkacaklar arasında destek verecekler için ne bir havayı nasıl yaratabiliriz. Faaliyete geçtiğim zaman ikinci adımda, üçüncü adımda karşıma ne çıkar konularını bilebilecek ve buna göre maharetle bu politikayı hazırlayabilecek insanlara ihtiyacımız var. Efendim «namuslu adamlar var, bilgili adamlar var bunları getirelim, bunlar milletvekili olsun, bakan olsun, başbakan olsun» hayır bu işler böyle olmuyor. Kuruluşuyla işlemesiyle, düzeniyle bazı şeylerin yerinc oturtulması lazım. Mesela bizim meclislerimiz doğru dürüst kanun yapmıyor. Çıkardıkları iç tüzük anayasaya aykırı oluyor. Özelleştirme yapabilmek için gerekli olan yasa ve tüzükleri yapabilecek bir yasama gücümüz yok. Ayrıca bu yasalar çıksa bile gerekli olan diğer hususlar var. Bunlardan bir tanesi; bu kanunları yürütecek bir mahkemeler düzeni, bir güvenlik düzeni, bir idari düzenin kurulmuş olması lazım. Diğer çok önemli olan husus, bu işlerin bir talep tarafının olmasıdır. İşlerin böyle yürümesini isteyecek bir talebin olmasıdır. İşler yasalara aykırı olarak yürümeye başlarsa demokratik tepkilerin en sert şekilde gösterilmesi lazımdır.

SAĞLAM — Ben sözünüzü doğrularak bir cümle ekleyeyim. Teknoloji aktarımı konusu üzerine uzman olan Koreli bir profesör Türkiye'ye geldi. Yaptığı konuşmada, Kore'nin ekonomik başarılarının arkasında çok yetenekli ve becerikli bir bürokrat kadro vardır demişti. Onlara çok şey borçlu olduklarını ifade etmiştir. Buyurun Sayın Kızılyalı.

KIZILYALI — Ben çizilen tab-

loyu gayet uygun görüyorum. Etkin, dü-rüst, ne yaptığını bilen bir idari meka-nizma kurmak kritik önem taşıyor. Av-rupa, İngiltere, Almanya bunu kurduğu için, krizleri rahatlıkla atlatabiliyor. Türkiye ne yazık ki böyle siyasi ve idari kadrodan yoksun. Türkiye'de yapılan reformların dizaynı kötü, uygulaması kötü oldu. 1980 yılından sonra girilen işlerde de öyle oldu. Türkiye tecrübe tahtasına çevrildi. Çok büyük çapta dış borçlanmaya girildi. Geriye bırakılan büyük borç yükünü ondan sonra gelenler büsbütün arturdular. Ben mahalli idarelere yetki verilmesine karşı değilim, prensip olarak. Bunu iyi bir şekilde organize etmek lazım. Şimdi bizde bir ke-re planı akıllı adamlar yapsın, uygulama-yı kim olsa yapar şeklinde bir düşün-ce vardır. Halbuki uygulama, planlama kadar önemli, hatta daha önemlidir. Çünkü planı devamlı olarak revize edip yanlışlarını düzeltmek, şartlara göre uygulamaya devam etmek mümkündür. Ben personel kanunu ile ilgili bir analiz yapmak istiyorum. 1960'larda, göreve başladığım yıllarda, yapılacak bir personel reformunun mali portresini hesaplayalım demiştim. Bu 1965 yılında oluyor. Ben o zaman planlamada uzmandım. Bunun önemini anlatamadım bir türlü. 1971 yılında personel re-formu yasası çıkarılıp yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan rakam benim tahminlerimden bir misli fazla çıkmıştı.

SAĞLAM — Personel kanunu çıktığı günlerde Maliye Bakanlığında çok kritik bir toplantı olduğunu hatırlıyorum. 657 sayılı Personel Yasasında birinci derece kadroların hangi makamlara verileceği konusunda bakanlık dışından baskılar etkili olmuş ve uygulama dejeneredilmiştir. O günlerdeki gazeteler yapılan haksızlıklarla ilgili haberlerle doludur. Hükümet bir işe girişmiş ama yüzüne gözüne bulaştırmıştır.

KIZILYALLI — Öteki taraftan bizim modalara uygun olarak reform yapma hastalığımız var. Dışarıda yapıyor diye hemen bizde de yapılsın diyoruz. Halbuki biz işleyen sistemler kurmalıyız. Mesela Personel Reformu Kanada'da, Amerika'da birkaç cyalette uygulanmış, fakat başarısız olduğu için vazgeçilmiş bir yöntemdir.

SAĞLAM — Sayın Karaosmanoğlu az önce bahsettim, iç borçlar sorunundan çıkış için öneriler, formüller geliştiriliyor demiştim. Bu formüller için ne düşünüyorsunuz? Sayın Gazi Erçel ve Rüşdü Saracoğlu'nun konsolidasyon konusunda ileri sürdüğü görüşler hakkında değerlendirmenizi almak istiyorum.

bugün türkiye'de insanlar önümüzdeki üç ayı kazasız belası nasıl geçirebiliriz düşüncesindedeler; ticari bankacılık sisteminde 15-20 günlükten fazla ne kredi veren ne alan var; yatırım kredileri gayet az

KARAOSMANOĞLU — Bu konularda fazla birşey söylemek istemiyorum. Bunların ben teker teker bir kısmının akıllı tedbirler olsa dahi, makroekonomik dengeleri esas olarak kuracak, makroekonomik zemini rayına

oturacak politika ve önlemlerle desteklenmedikçe başarılı olacağına kâni değilim. Bugün Türkiye'de insanlar önümüzdeki üç ayı kazasız belasız nasıl geçirebiliriz düşüncesindedirler. Ben kısa vadeli sorunlarla ilgili değilim. Benim için kısa vade bir yıldan başlıyor. Halbuki Türkiye'de ticari bankacılık sisteminde 15-20 günlükten fazla ne kredi veren var ne alan var. Yatırım kredileri gayet az. Hükümet kalkıp ucuz kredi vereceğim diye ortaya çıkıyor. Çok az bir miktarda kaynak ayrılıyor. Çok az miktarda kaynak ayırdığı zaman da bunun pazarlamasında bundan yararlanması gerekenler değil, güçlüler bu kredileri ellerine geçiriyorlar. Onun için bu kısa vadeli önleyici politikaların makro düzenleme içinde düşünmedikçe ben fazla anlamlı bulmuyorum. Akıllıca bazı şeyler söylenmiş olabilir.

SAĞLAM — 1988 yılında Wall Street'te yayınlanmış bir makalede Latin Amerika için bir deyim kullanılıyor. Corto Plazismo. «Corto Plazismo Latin Amerika'nın lanetidir. Kelime anlamı kısa dönemcilik olan bu deyim gelecek haftadan sonrasını planlayamama sonucunu doğuran tedirginlik ve kötümserlik karışımı bir ortamı ifade etmektedir.»

KIZILYALLI — Ben vergi istisnalarının, teşviklerinin kaldırılıp vergi hasılatında önemli bir sıçrama yapmak kaydıyla bu önlemlerin faydalı olacağını düşünüyorum.

SAĞLAM — Yani diyorsunuz ki, beraberinde şu önlemleri almak kaydıyla.

KIZILYALLI — Mesela ihracatçılara bir sürü sübvansiyonlar, ondan

sonra sermaye hübesi şeklinde bir sürü ödeme var. O istisnaları, teşvikleri, vergi hasılatını artırırsınız. O zaman böyle bir programa iyi derim.

KARAOSMANOĞLU — Böyle bir program yaparken düşünülmesi gereken şeylerden biri bu. Sadece devlet gelirlerini arttırıcı, sadece bütçe açığına kısacak bir tedbirler silsilesi olarak değil. Toptan tasarruflara ve verimli yatırımları arttıracak bir düzenin parçası olarak düşünülmesi.

SAĞLAM — Ben tekrar, yerel yönetimler konusunda bir şey söylemek istiyorum. Örneğin, Fransa'da belediyelerin sermaye piyasasından borçlanması çok sıkı kurallara bağlanmış. Belediyeler tahvil çıkararak borçlandıkları kaynağı cari giderlerin finansmanında kullanabiliyor. Avrupa ülkelerinin çoğunda bu nitelikli kısıtlamalar var.

KARAOSMANOĞLU — Özelleştirme benim devamlı üzerinde durduğum bir husus var. Özelleştirmenin gelirleri kamu devlet borçlarının ana parasını ödemede kullanılmalıdır. Bütçe fazlalığını kısa dönemde yaratmak imkanı var. Bütçe fazlasını belirli yatırımlarda kullanmak gerekir. Bugün Türkiye'de devlet küçülsün derken, kamu yatırımları GSMH'nin % 2,5'ne düşmüştür. Kore'yi, Çin'i düşündüğünüz zaman % 30, % 35, % 40'a ulaşan tasarruf ve yatırım oranları var. Ben 1982 yılından itibaren Çin'le uğraşmaya başladım. Çin'deki gelişmeleri yakından izledim. Örneğin 1982'den 1995 yılı sonuna kadar Çin'de enflasyon sadece dört yıl GSMH'nin artış hızını aşmıştır.

KIZILYALLI — Benim söylemek istediğim birkaç tane daha önemli

nokta var. Bunların bir kısmını daha önce söyledik. Önce enflasyonun nedeni esas itibarıyla para basma, ama buna yol açan faktörler değişik. En önemlisi bütçe açığı. Tabii ki İktisadi Devlet Teşebbüslerinin, destekleme politikalarının etkileri var. Fakat bugün bütçe açığının doğrudan para basmaya fazla etkisi yok. Türkiye’de, Hazine bütçe açıklarını evvelce direkt olarak Merkez Bankasından para basarak karşılıyordu. Daha sonra bono satarak borçlanma yoluyla bütçe açıkları kapatılırsa bunun enflasyonist olmayacağını düşündü. Oysa bugün bu amacında gerçekleşmediğini görüyoruz. Devlet bonosunu sattuktan sonra, bankalar bunu finanse etsin diye, banka sistemini Merkez Bankasından kredilendiriyor ve bunu büyük ölçüde sıcak para girişiyle destekliyor. Şimdi enflasyonun önlenme yolları malum. Geçmişte yapılan ve hâlâ devam eden çok hatalı bir politika var. Daha önce sabit kurlar, gerçekçesi olmayan suni kurlar çok uzun süre sürdürülmüştür. Şimdi de yine gerçekçi olmayan kurlar, ihracatçılar teşvik sistemini kullanarak ve sıcak para girişini de seferber ederek devam ettiriliyor. Bunun sonucunda tabii Türkiye büyük ölçüde borçlanıyor, ihracatı düşüyor. Çeşitli teşvik politikaları ile bu sakınca giderilmeye çalışılıyor. Döviz ve kur politikasının yanlış olarak sürdürülmesi en önemli hatalardan birisi. Bu da sanayicilik, hayvancılık ve tarım kesimini etkiliyor. Çünkü o kurlar yerli sektörlerin kârlılığını etkiliyor. Diğer önemli bir hata eğitimin özellikle kalitesine gereken önemin hiç verilmemiş olması. Eğitim yatırımlarının çok yetersiz kalması ve bu sistem hâlâ sürdürülü-

yor. Uzak Doğu mucizesinde iki tane faktör var. Bir tanesi tasarruflarda çok büyük artış, GSMH’nın yüzdesi olarak % 15’de başlamış % 40 — % 50’ye çıktığı yıllar var. Buna mukabil Türkiye’de ise % 20’yi ancak buluyoruz. Bugün yatırımlar iyice düşmüş vaziyette. Tabii bu enflasyonist ortamın yarattığı belirsizlik içinde kısa vadecilik, özel sektörün yatırım fonlarının bütçe açıklarına tahsis edilmesi her yönden yatırımların azalmasına yol açıyor. Öteki taraftan da devlet aldığı bu ilave borçlanmalardan sağladığı kaynakları savurganlıkla cari harcamalara tahsis ediyor.

türkiye şartlarını nazara aldığımız zaman alt yapıda büyük sorunlar ortaya çıkmaya başladı; elektrik açığı kapımızda, oto yollar bakımsız, eğitim kalitesi düşmekte; özel sektör bu işleri çözsün demek doğru değil; sağlam, doğru dürüst bir program hazırlayıp uygulamak gerekiyor

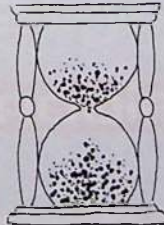
Ben daha 1972 yılında yaptığım bir araştırmada milli tasarruf açığının önemini o zaman vurgulamıştım ve bu devam edip gidiyor. Eğitime ve teknolojiye gereken önemi hiçbir zaman vermedik. Uzak Doğu ülkeleri tasarruf ve yatırımları arttırırken eğitimde büyük ölçüde kaynak aktarmışlar. Kaliteli iş gücünü ve ileri teknolojiyi yaratacak ve kullanacak kadroları yetiştirmişler. Bu-

gün onlar elektronik alanında gelişmiş ülkelerle boy ölçüşebiliyorlar. Mesela micro chip yapan fabrikalardan 20 tanesi inşa halinde. Bunların tanesi 1 Milyar Dolara mâl oluyor. Amerika'da 2 tanesi yapılmakta. 18 tanesi ise Uzak Doğuda. Asya Pasifik mucizesi aslında planlı, bilinçli yaratılmış birşey. Türkiye aslında aynı şeyi gerçekleştirebilirdi. Biz 1960'larda yakaladığımız treni ondan sonra kaçırdık. Türkiye bugün 2000 Dolar civarında olan milli gelirini, diğer ülkeler gibi 10.000 Dolara yaklaştırabilirdi. Eğer doğru politikalar izlenmiş olsaydı. Devlet çökmüş, vazifesini yapamıyor, ama serbest piyasa ekonomisi özel sektörü gayet canlı hale getirdi, bu meseleyi çözer şeklindeki görüş çok yanlış. Bugün turizm, otomotiv, tekstil, tarım, hayvancılık ve bazı sanayi sektörleri takip edilen yanlış politikalar sonucu zor durumda. Devleti ihmal ederek kalkınma sorununu çözemeyiz. Özellikle Türkiye konumundaki bir ülke için hiç doğru değil. Özel yabancı yatırımcıların hangi ülkelere akın ettiği konusunda Dünya Bankasının 1990'larda yayınlanan bir raporu var. Bunlarda en önemli gördüğümüz unsurlar; politik ve iktisadi istikrar, enf-

lasyonun olmayışı, alt yapının iyi bir şekilde işliyor olması gibi faktörlerdir. Buna mukabil teşvik sisteminin cömertliği yabancı yatırımcıyı hiç etkilemiyor. Bu faktörlerin bulunduğu ülkelere yabancı sermaye akıyor. Bugün Macaristan'ın almış olduğu yabancı sermaye bile Türkiye'den fazla. Özel yabancı sermayenin bu tepkisi ve davranış biçimi tabii ki yerli özel sermaye içinde söz konusudur. Bugün Türk özel sermayesinin, istikrarsızlık içinde bunalan Türkiye'ye yatırım yapacağına, başka ülkelere gitmesi doğaldır. Bunun örneklerini de görüyoruz. Türkiye şartlarını nazara aldığımız zaman alt yapıda büyük sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Elektrik açığı kapımızda, oto yollar bakımsız, eğitim kalitesi düşmekte. Özel sektör bu işleri çözsün demek doğru değil. Sağlam, doğru düstür bir program hazırlayıp uygulamak gerekiyor.

SAĞLAM — Toplantıya katılıp değerli düşüncelerinizi sunduğunuz için hepinize teşekkür ederim.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 13 Haziran 1996 tarihinde yapılmıştır.

Aksigorta bir zirveye daha çıktı!

Sigortacılık sektöründe, büyüklüğü, güvenilirliği ve dürüstlüğü ile zirvede olan Aksigorta, Türk sporuna verdiği destekle bir zirveye daha çıktı. Afrika kıtasının en yüksek dağı **Kilimanjaro**'ya tırmanışın her adımında Aksigorta güvencesini yanında hissetti. Zirveye, Aksigorta'nın gücü ve desteğiyle ulaştı.

Aksigorta, sponsorluğu ile gerçekleştirilen ve Türk spor tarihine geçen bu başarıyla gurur duyuyor, mutluluk duyuyor.

Kilimanjaro: Yükseklik 5895 m.

AKSIGORTA

Görüşler

Dr. ZEYNEP ARIKAN

*Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi*

Türkiye İçin Ombudsman Uygulaması

I – GİRİŞ

ÇAĞDAŞ demokratik devletlerde, anayasalar yetkinin çerçevesini çizmeye çalışarak sınırlayıcı hükümler getirirler. Ancak bu hükümler her ülkenin siyasi, iktisadi ve idari yapısı ile geleneklerinden etkilenir. Anayasada çerçevesi çizilen yetki uygulamada birçok suiistimale uğrayabilmektedir.

Bu çalışmada yetki kullanımında suiistimali önlemek amacıyla İskandinav ülkelerinde ortaya çıkan ve diğer ülkeler tarafından kullanılmakta olan, esasta merkezi yönetimi ilgilendiren ve mahalli yönetimlerde de uygulanması mümkün olan «Ombudsman Sistemi»nin etkin ve gerekli bir denetim mekanizması olarak Türkiye’de de uygulanabilirliği tartışılacaktır. Yetki kullanımında başarı sağlanmak iste-

niyorsa, bu yetki denetiminin halk adına sağlıklı bir şekilde yapılması gerekir. Bugün ülkemizde eğitim seviyesinin yükselmesi, iletişim araçlarının gelişmesi ve siyasi bilincin artması, hepsinden önemlisi büyük boyutlara varan yolsuzluk tartışmaları, toplum adına denetim yapacak bir sistemin varlığını büyük ölçüde hissettirmektedir.

Bu nedenle toplumdaki yolsuzlukları engelleyecek ve çalışmamızın konusunu oluşturacak denetim mekanizması olarak İsveç’teki «Ombudsman», İngiltere’deki «Komiser» ve Fransa’daki «Arabulucu» türünden bir kurumun Türkiye’de de uygulanabilirliğini incelemeye çalışacağız. Ancak, kamu yönetimi alanında Dünya’nın birçok ülkesinde uygulanan bu kurumun Türkiye’de uygulanabilirliğini ülkemizin vergisel sorunlarına ağırlık vererek inceleyeceğiz.

II — Ombudsman'ın Yapısı ve İşleyişi

İdarenin, kamu hizmetlerini ifa ederken hukuka uygunluğu, işlerin düzenli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlaması amacıyla, genel ve yüksek bir idari denetime ihtiyaç duyulmuş ve birçok ülkede bu görevi yapacak yüksek düzeyde idari merciler ihdas edilmiştir. İdarenin denetlemesinin, kamu personelinin görevlerini sorumlulukları içinde yapmalarını ve yönetilenlerin haklarını aramalarının temini bakımından, önce İsveç'te sonrada diğer ülkelerde «Ombudsman» adı verilen bir kurum ortaya çıkmıştır. Bu kurumun dayandığı esas şudur: Kurum idare ile idare edilenlerin arasındaki sorunları en kısa zamanda incelemek ve bu sorunları gidermek amacıyla devlet tarafından tayin edilmiş ve ülkede bilgisi, tecrübesi, kişiliği ile tanınmış bir şahsın kendine kanunlarla verilmiş olan yetkilerini kullanarak vatandaşların şikâyetlerini idareye iletmelerini ve çözüme bağlanmasını sağlamasıdır (1) [*]. Ombudsman, nerede yanlış yapılmışsa, orada düzeltilmesi gereken bir yönetim bozukluğu olduğunu gösterir; yanlış yapılmayan yerde ise geçerli uygulamaları güçlendirir. Bu nedenlerle, hem halk hem de idare için ikisi arasındaki ilişkiler arttıkça gerekli olan ek bir koruma sağlar (2).

Bu kurum birçok ülkede, toplumdaki idari sorunlara çözüm yolu olarak, gittikçe artan bir şekilde ileri sürülmektedir. Avrupa Konseyi İştisârî Asamblesi'nin 1975'de aldığı 457 sayılı tavsiye kararında ombudsman üye devletlere tavsiye edilmiştir. Ombuds-

man'ın özelliklerini şöyle sıralıyabiliriz: Kanunla kurulur, fonksiyonel anlamda özerkliğe sahiptir, idarenin dışında yer alır, yasa ve yürütmeden bağımsız çalışır, uzman ve tecrübeye sahiptir, tarafsızdır, uzman kişiden yardım ve tavsiye isteyen kişilerin merkezileştirildiği ve yönetime karşı olmayan hizmetin devamlı, düzenli ve usulüne uygun şekilde işlenmesinde idareye yardımcı olan, halk tarafından kolayca bulunabilir ve başvurulabilir bir kurumdur (3).

Örneğin, İsveç'te 1809 tarihli Anayasa ile faaliyete geçirilen bu kurumun kuruluş sebebi, onsekizinci yüzyılda İsveç hükümdarlarının, bizzat sefere katılmaları dolayısıyla, geride kalan ve hükümdar adına iş gören hâkimin, vergi tahsildarları gibi memurlar üzerinde denetimi kaybetmeleri ihtimaliydi. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için ilk defa kral Charles, kendi adına bir denetim yapılması için bir temsilci tayin etmiş ve adına da «Ombudsman» koymuştur (4).

İngiltere'de Parlamento Komiserliği (Ombudsman) Kanunu'na göre; kişilerin mahkemede yargısal işlemler yoluyla hakkını araması söz konusu olabiliyorsa, komiser şikâyeti inceleyemez. Ancak komiser, haksızlığa uğrayan şahsın bazı durumlarda yargı yoluna başvurmasını beklemenin makul olmadığı konusunda bir kanaat taşıyorsa, şikâyeti inceleyebilir. Bu durum komisere elastiki bir takdir yetkisi vermektedir. Bu yetki de doktrinde

[*] Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

eleştirisi konusu olmuştur. Örneğin, parlamento komiseri emlak vergisi (rating) için arazinin değerlendirilmesi hakkında kendisine yapılan bir şikâyeti, Arazi Mahkemesine dava açma imkânı var diye, yetki alanı dışında görerek reddetmiştir. Yazarlar, özellikle disiplinler arası sınıra yakın olaylarda, yargısal bir müracaat yolunun olup olmadığını bilmenin, kapsamlı bir idare ve hukuk bilgisini zorunlu kıldığını, elastiki takdir hakkının şüpheli durumlara ve zorluklara yol açabileceğini, diğer yandan yargısal tedbirlerin kullanılmasını beklemenin makul olup olmadığını hususunda karar vermenin, birçok durumlarda, önemli ölçüde hukuk bilgisini gerektirdiğini belirtmektedir (5). Bu nedenle bazı ülkelerde ombudsman olabilmenin şartları yokken, bazı ülkelerde hukuk, kamu yönetimi, kamu politikası ile ilgili sorunları çözebilecek bilgi ve yetenek aranmaktadır. Bu bilgi ve yetenek ile ombudsman esnek yetkinin sınırını en iyi şekilde belirleyebilecektir.

Görüldüğü gibi İngiltere'de yargısal işlemlerin komiserin yetki alanı dışında olması, fakat arazi değerlendirmesi işlemlerinin yetki alanına girmesi, komiserin işlemleri yaparken işlemin kendini mi yoksa yargının mı faaliyet alanına gireceğine karar verme konusunda esnek bir yetkiye sahip olmasına neden oluyor ki bu da eleştirilere maruz kalıyor. Yani parlamento komiserlerinin icra yetkileri yoktu. Aynı zamanda idarenin kararını değiştiremez ve zararı temin edemezler. Ancak, ombudsmanın denetimini meclis adına yapması ve de meclise bir rapor verme yükümlülüğü; meclisin ver-

gi kanunlarını çıkartırken bu şikâyet raporlarını gözönünde bulundurmasına ve zedelenen hak ve özgürlükler hususunda yetkilerini sınırlı kullanmasına neden olmaktadır.

Ombudsman incelemelerini evrak üzerinde yapabileceği gibi denetim yoluyla da yapabilir. Her türlü resmi belgeyi ve arşivleri inceleme yetkisi vardır. Şikâyetin haklı olduğuna kanaat getirirse ihtarda bulunur ve nasıl davranılması gerektiğini belirtir. Ombudsmanın tavsiyelerine uyulmadığında, ombudsman kanuni takibata girişebilir (6).

Anayasa veya kanun ile kurulmuş, idareyi yasama organı adına denetleyen, taraf tutmayan ombudsmanın en önemli yararı, hiçbir şekil kuralına bağlı olmayan, tamamen bedava bir kurum olmasıdır. İdari yargıçtan farklı olarak ombudsman sadece kanuna uygunluk sorunu ile değil, aynı zamanda yerindelik (opportunité) sorunu ile de ilgilenmektedir. Diğer taraftan, genel niteliği ile ombudsman, hem idareyi hem de bazı ülkelerdeki şekliyle adalet sistemini denentleyebildiği için, kişi hürriyetiyle ilgili her hususta büyük bir fayda sağlamaktadır. Ombudsmanın başarısı, ona bağlanan güvene, yürütme organı ve baskı grupları üzerindeki otoritesine, çalışma isteğine bağlıdır (7). Ombudsman dosyalarından alınan bir örneği incelediğimizde fonksiyonunu daha iyi anlama imkânına kavuşabiliriz. Örneğimiz Yeni Zelanda Ombudsmanı'nın faaliyetiyle ilgilidir.

Örnek Olay: *Yeni Zelanda Ombudsmanı, Dosya No. 278, s. 45. «Yeni*

Zelenda'da vergi mevzuatı oldukça karışıktr ve bu nedenle sık sık cezalı vergi ödenmesine neden olmaktadır. Ombudsman konuyu inceler ve sistemin nasıl basitleştirileceği yolunda önerilerini bildirir. Bu önerilere televizyon da sahip çıkar ve çok geçmeden kamuoyunun baskısı ile idare vergi mevzuatını yeniden kaleme alarak sistemi basitleştirir» (8).

Mahalli ombudsmanlar da kendi yetki alanlarındaki sorunları halletmeye çalışırlar. Bunların görev ve yetkileri kendilerine güç veren mahalli yönetimlerin yetki alanı ile sınırlı olup, bu yetki alanının dışına çıkamaz (9). Örneğin federal devletlerde federal yönetimin, üniter devletlerde de merkezi devletin idari eylem ve işlemlerini denetlemeye kadar uzanmaz. İskandinav ülkelerinde uygulanmakta olan ve merkezi yönetimi ilgilendiren «Ombudsman Sistemi» mahalli düzeyde de uygulanması mümkün olan bir sistemdir.

III — Türkiye Uygulaması

Toplumda artan bürokratik sorunlara çözüm bulmada «Ombudsman Sistemi» önemli bir yer tutabilecektir.

Demokratik gelişim süreci içinde demokrasi, doğrudan demokrasi adını taşıdığı yıllardan bu yana, bugün baskı grupları demokrasisi, çıkar grupları liberalizmi adıyla anılan ve yönetilenlerin, halkın kararlarına katılmasının çok güçleştiği ve çok sınırlı bir hal aldığı yeni bir demokrasi türüne dönüşmüştür. Böylece demokratik sistemin hem özünde hem de kurumlarında çok önemli değişmeler meydana gelmiştir. Baskı grupları siyasi partilerle «çıkarcı, oy alışverişine» girerler.

Amacı iktidarda kalmak olan politikacılar ise, çıkar grupları karşısında kendilerini herkese «mavi boncuk» dağıtmak zorunluluğu içinde bulunmaktadır. Böyle bir zorunluluk, devlet bütçesinin, her türlü ahlak ve basiret kuralları dışında kalan yöntemlerle kullanılmasına yol açmıştır.

Türkiye'de kanun yapma, bütçe yapma hakkı ve yetkisi, vergilendirme hakkı ve yetkisi, borçlanma hakkı ve yetkisi gibi hak ve yetkilerin aşırı ve yanlış kullanımı politik, dolayısıyla ekonomik, hukuki, ahlaki yozlaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülkemizde yaşanan ekonomik sorunların önemlilerine göz attığımızda şöyle bir görünümle karşı karşıya kalırız (10):

- Kamu harcamalarının potansiyel kamu gelirlerinden fazla olması ve bu surette ortaya çıkan bütçe açıkları.

- Kamu harcamalarının vergi dışı (non-tax) kaynaklardan sağlanması zorunluluğu ve bu surette borç yükünün giderek artması.

- Vergi yükünün artması ile fertlerin bir «vergi sömürüsü» (taxplotation) altında ezilmeleri ve vergi kaçakçılığının artması ve vergi ahlakının bozulması.

- Kamu harcamalarının, vergiler ve borçlanma dışında emisyon ile karşılanması ve bunun sonucunda çıkan enflasyon.

- Yüksek enflasyon ve yüksek vergi yükü sonucu «taxflation» olarak adlandırılan bir başka ekonomik sorunun ortaya çıkması, sonuçta da artan oranlı gelir vergisi üzerinde «gelir dilimi koyması» (bracket creep)'na yol açmaktadır.

Politik yozlaşma sonucu rüşvet, zimmet, partizanlık (siyasal kayırmacılık), logrolling (oy satın alma), neopotizm (adam kayırmacılık), lobicilik, rant kollama faaliyetleri, politik hileler artmıştır. Bu faaliyetler karşısında bozuk olan gelir dağılımının daha da bozulması, halkın tepkisine yol açmıştır. Yaşanan hayali ihracat, hayali yatırım faaliyetleri de yaşanan yozlaşmanın bir başka türüdür.

1980'li yıllardan sonra fonların faaliyet türü ve sayısı olarak artması söz konusu olmuştur. Artan bu fonların çoğu bütçe dışı fon niteliğindedir. Bütçe dışı fonlar siyasilere keyfi bir kaynak kullanım alanı olmuş ve fonların Sayıştay denetimi dışında kalması, bürokratik formaliteleri azalttığından ve fon kaynaklarını rahatça kullanım imkânı tanıdığından, rantiyeye sınıfını genişletmiştir.

Vergilendirme yetkisi alanında önemli sorunlar ve suiistimaller yaşanmıştır. 1982 Anayasası ile, Bakanlar Kurulu'na istisnai ve sınırlı bir yetki kullanımı tanınmasına rağmen, bu yetki kullanımı vergi düzenlemelerine kaymıştır. Yetki gereğinden fazla kullanılmıştır. Bu durum ise vergi sistemindeki açıklığı, basitliği ve istikrarı ortadan kaldırmıştır. Ortaya çıkan vergisel uyumsuzluklarda yargı organlarının geç kararlar alması, fertlerin haklarının zedelenerek, mağdur duruma düşmelerine sebep olmuştur.

Vergisel düzenlemeler sık sık geriye yürütülmüştür. Bu uygulamalar devlete ve hukuk düzenine güveni sarsmış ve ekonomide istikrarı bozmuştur.

Vergi mevzuatı oldukça karmaşıktır. Yaşanan bu karmaşa ve özellikle de sık sık değişen mevzuat karşı-

sında mükellefler mali müşavirler ve muhasebeciler; mevzuatı sağlıklı bir şekilde takip edememektedirler. Sık sık değişen mevzuat karşısında vatandaşlar artık hak ve ödevlerinin ne olduğunu bilmeyecek bir duruma gelmişlerdir. Bu, yükümlülüklerin bilinmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bazı hakların varlığından haberdar olunmaması, vatandaşların birçok sosyal ve mali haktan mahrum kalmalarına sebep olabilmektedir.

Tebliğlerle vergilendirmeye gidilmesi ve bu tebliğlerin birbiri içinde çelişkiye düşmesi ve yeterli açıklıkta olmaması, vergi mükelleflerini rahatsız etmektedir. Bu sakinlerin asgariye indirilmesi için vergilendirme ile ilgili tebliğlerin yeterince açık olması ve çelişkili bir durum meydana getirmemesi yanında «mukteza (özelle) sistemi»nde mükellef başvurularına daha hızlı ve doyurucu cevap vermeye yönelik iyileştirmelerin yapılması gerekir. Kamuoyuna resmen açıklanmayan ve vergilendirmeye ilişkin sorunların ne şekilde çözümleneceğini açıklayan muktezalar uygulamaya yön vermektedir. Bu uygulama diğer mükelleflerce bilinmediğinden, farklı uygulamalar ortaya çıkabilmekte ve adaletsiz bir ortam oluşabilmektedir⁽¹¹⁾.

Ülkemizde yaşanan vergisel aflar ise politik amaçlarla kullanılmış, bu aflardan yararlananlar vergilerini ödeyen mükellefler karşısında avantajlı bir konuma gelmişlerdir.

Hak ve yetkilerin aşırısı, yanlış kullanımı sonucu ortaya çıkan yozlaşmaların önlenmesinde yetkilileri halk adına denetleyen merkezi yapılı bir ombudsman sisteminin kurulması gereklidir.

Merkezi sisteme sahip ülkemiz-

de, mahalli idarelere belli ölçüler içinde tanınması tartışılan vergilendirme yetkisinin kullanımında suiistimalleri önlemek için mahalli ombudsmanlar oluşturulabilir.

Ombudsman olarak seçilecek kişilerle ilgili olarak birtakım hususlara dikkat edilmesi gerekir:

- Ombudsman olarak seçilecek kişilerin ilk planda halkın güvenini kazanmış, temiz kişiliğe sahip, saygın ve liyakatlı kişiler olması gerekmektedir.

- Ombudsman olarak seçilecek kişiler siyasal bilimler, idari bilimler, iktisat, kamu yönetimi ve maliye alanında yüksek öğrenimlerini yapmış olmalıdırlar.

- Ombudsman olacak kişilerin uzmanlık alanlarında yüksek lisans ve doktora eğitimi almaları ve görevlerinde başarılı, yeterli ve verimli olmaları gereklidir.

- Ombudsman, mesleğinin gerektirdiği ahlak ve dürüstlüğü her zaman taşımalıdır.

- Genel sicil durumları itibariyle engel bir halleri bulunmaması gerekmektedir. Örneğin, vergi suçu işleyen bir kimsenin bu konuda iyi bir denetmen olması beklenemez ve söz konusu denetmenler kendilerinden beklenen fonksiyonları gerçekleştirmezler.

- Mahalli ombudsmanlar diğer denetim alanlarındaki gelişmeleri yakından takip ederek, diğer ombudsmanlarla devamlı olarak koordinasyon içinde bulunmalıdırlar.

- Ombudsmanın temel hedefi kamu yönetiminde ve özellikle de vergi sisteminde verimliliği artırmak ol-

malıdır. Siyasal ve yönetsel rüşvet, dolandırıcılık, savurganlık gibi sorunlarla da mücadele etmek zorundadır.

- Görevlerini suiistimal ettikleri takdirde halk tarafından seçilen bu kişilerin gene halk tarafından görevden alınmaları söz konusu olmalı, bir daha hiçbir devlet hizmetinde bulunamamaları cezası yanında para ve hapis cezasına çarptırılmalıdırlar.

Yukarıdaki bahsetmiş olduğumuz özelliklere uygun olarak İsviçre'de uygulanan ombudsman sistemine benzer bir sistemin ülkemizde merkezi ve mahalli düzeyde uygulanması temiz ve dürüst bir toplum hedefine ulaşabilmemizde gerekli ve önemlidir.

IV – SONUÇ

Bugün Dünya'nın birçok ülkesinde uygulanan «Ombudsman Kurumu»nun Türkiye'de uygulanması yararlı sonuçlar doğuracaktır. Vatandaş adına bütçe harcamaları dahil yürütme organının çalışmalarını denetleyen, sonucu ilgili mercilere ve basın yoluyla da halka ulaştıran böyle bir kurumun oluşturulabilmesi için, Anayasa'da tanımlanması gerekmektedir. Yasama organı adına hareket eden bu kurum yargı organının yükünü hafifletir. Çünkü ucuz, rahat ve belirli usullere tabi olmayan müracaat şekillerinden dolayı, yargıya göre tercih nedenidir. Aynı zamanda keyfilikle mücadelede yargıya göre daha etkilidir.

Ombudsmanın başarılı olabilmesinde, ombudsman rolündeki fertlerin kişiliği önemlidir. Bu nedenle ombudsmanın tavsiye kabiliyeti ve ikna gücüne sahip olabilmesinin önemi büyüktür. Ancak bu şekilde kişi hakla-

rının idareye karşı en iyi şekilde korunması sağlanabilecektir. Ayrıca, ombudsman olabilecek kişilerin sorunları çözebilecek bilgi ve yeteneğe sahip olması da gerekli ve önemlidir. Merkezi düzeyde oluşturulması gereken «Ombudsman Sistemi» yanında, mahalli idarelere mali yetkiler verilmesi durumunda mahalli düzeyde ombudsmanların da oluşturulması gerekli ve önemlidir. Bu nedenle dünyanın birçok ülkesinde uygulanan bu müessesenin Türkiye'de de uygulanmasını öngörüyoruz. Bu müessese vatandaşların hak ve hürriyetlerini koruyabileceği gibi, hukuk devleti ilkelerinin gerçekleştirilmesine de yardımcı olabilir.

DİPNOTLAR – KAYNAKLAR

(1) Vakur Versan; «Kamu Yönetimi, Siyaset ve İdari Teşkilat», 8. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1984, s. 107.

(2) Viktor J. Pickl; «Ombudsman ve Yönetimde Reform», (Çev.: Turgay Ergun), Ame İdaresi Dergisi, S. 4, C. 19, Aralık 1986, s. 37.

(3) Adına Ombudsman denilen ve dünya hukuk literatüründe de bu isimle anılan müessese, İngiltere'de «Parlamento Komiseri» (Parliamentary Commissioner for Administration) adını almaktadır. Bkz.: Süleyman Arslan; «İngiltere'de Ombudsman Müessesesi», Am-

me İdaresi Dergisi, S. 1, C. 19, Mart 1986, s. 158. William B. Gwyn; «The Ombudsman in Britain: A Qualified Success in Government Reform», Public Administration, Volume 60, Summer 1982, s. 177, 181. Hamza Eroğlu; «İdare Hukuku», 1984, s. 334.

(4) Pickl; a.g.m., s. 39, 40.

(5) İdarenin akıtları ve ticari muameleler, yargısal işlemler yoluyla hak arama komiserin inceleme alanı dışındadır. Ancak, kanun idarenin akıtları ve muameleleri konusunda iki istisna getirmiştir ki bunlar komiserin inceleme alanına dahildirler. Bu istisnalar şunlardır: 1) Arazinin kamulaştırılması, 2) Kamulaştırma yoluyla elde edilen arazinin yüksek değerlerden satılmasıyla ilgili muameleler. Arslan; a.g.m., s. 116, 168.

(6) Versan; a.g.e., s. 110.

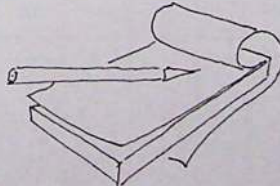
(7) Muammer Oytan; «Ombudsman Eli ile İdarenin Denetimi Konusunda Kıyaslamalı Bir İnceleme», Prof. Dr. Osman F. Berki'ye Armağan, A.Ü.H.F. Yayını, Ankara 1977, s. 599, 626.

(8) Ömer Baylan; «Vatandaşın Devlet Yönetimi Hakkındaki Şikâyetleri», Ocak 1977, s. 124.

(9) C.M. Chinkin, R.J. Bailay; «The Local Ombudsman», Public Administration, Volume 54, Autumn 1976, s. 268, 269.

(10) Coşkun Can Aktan; «Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi: Kamu Tercih ve Anayasal İktisat», Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 28, S. 11, Kasım 1991, s. 15.

(11) Zeynep Arıkan; «Demokratik Gelişim Sürecinde Vergilendirme Yetkisinin Kullanımı ve Sınırları (Türkiye Analizi)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1994, s. 220.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1996)

Ülkeler	GSYİH *	Tüketici Fiyatları *	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi * • (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Bankalar
								Kredi
A.B.D.	1.7	2.9	3.3	5.6	-172.6	-152.9	5.47	8.25
Almanya	0.3	1.7	1.7	9.0	63.7	-18.0	3.30	6.00
Avustralya	4.8	3.8	2.8	8.5	-3.0	-16.1	7.50	9.90
Avusturya	0.3	1.6	5.0	6.6	-10.3	-4.4	3.16	8.25
Belçika	0.7	1.9	1.2	13.1	14.2	12.4	3.21	7.25
Danimarka	1.4	1.8	4.3	10.4	5.2	1.5	3.45	6.00
Fransa	0.9	2.4	1.8	11.6	34.0	17.6	3.75	6.75
Hollanda	1.8	2.0	1.4	7.2	20.3	16.5	2.69	4.25
İngiltere	2.0	2.2	3.8	8.3	-20.5	-10.5	5.97	6.75
İspanya	2.6	3.8	4.6	23.9	-23.7	8.4	7.32	9.25
İsveç	1.5	1.2	7.2	6.8	15.9	5.3	5.95	7.25
İsviçre	-0.6	0.7	1.3	4.2	1.3	20.2	2.38	4.00
İtalya	1.2	4.3	3.8	12.1	28.5	23.1	9.06	11.50
Japonya	5.7	0.3	2.7	3.2	116.6	92.5	0.42	1.63
Kanada	0.6	1.5	2.1	9.5	21.2	-6.9	4.56	6.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 28 Haziran 1996.

(•) Yıllık Yüzde Değişim.

(••) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B.; İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

“Lütfen ödül alın!”

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), bu yıl dünyada 21 kişi ve kuruma Global 500 ödülü verdi. Amaç, çevre konusunda başarılı projeleri tanıtmak ve teşvik etmek. Türkiye’den bu ödüle layık görülen tek kuruluş Garanti oldu.

Doğal hayatın korunması projeleri desteklediğimiz için ödül, bizi çok heyecanlandırmiz, herkesin çevre ödülü Türkiye. Lütfen siz de alın. kalmasın.

GARANTİ

Denim

by

ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ TA.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No: 255 Kat 5, 80230 Harbiye - İstanbul
Tel: (0212) 296 28 08 (9 hat), Fax: (0212) 296 28 02

Fabrika: P.K. 31 Kayseri, Tel: (0352) 336 26 80, Telex: 49540, Fax: (0352) 336 26 85

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Ankara'da Son Tango

BAŞBAKAN Mesut Yılmaz'ın istifasından sonra, Haziran ayı boyunca tüm Türkiye'nin gündemini yeni hükümet olasılıkları oluştururken, ayın son günlerinde durum netleşmiş ve DYP-Refah Partisi koalisyonu kurulmuştur. Bu oluşum her ne kadar piyasaların öncelikli tercihi olmasa da, herhangi bir hükümetin varlığı hükümete sızlıktan iyidir düşüncesi piyasalara belli bir rahatlık getirmiştir. Bu rahatlama ayın son gününde borsada 2.000 puanın üzerinde artış yaratmış, bileşik indeks uzun bir aradan sonra yeniden 70.000'in üzerine çıkarken, işlem hacmi de belli bir kıpırdanma göstermiştir.

Ancak Ankara'da kurulan bu yeni hükümetin ilk anda borsada yarattığı bu olumlu etkiye rağmen orta ve uzun vadede ne sağlayabileceğine ilişkin ciddi kuşku bulunmaktadı. Öncelikle, bugüne kadar Batı dünyası ile olan ilişkilerde Refah Partisi'nin önünde bir engel teşkil ettiğini, laikliğin temsilcisi olduğunu savunan Tansu Çiller'in Refah Partisi ile koalisyona girmiş olması güven sarsıcı bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi ve olumsuz tavır alması sürpriz olmayacaktır. IMF ile zaten pek iyi yürümeyen ilişkilerin daha da kötüye gitmesi, akmasa da damlayan kredi musluklarının tamamen kesilmesi riski yüksektir. Dış ticaret verilerinin de giderek kötüleştiği dikkate alındığında, bir süre sonra döviz ihtiyacının artacağını ve döviz kurunun yükseleceğini söylemek mümkündür. Döviz sıkıntısını arttıracak bir başka faktör, sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli sermaye hareketlerinin de azalabilecek olmasıdır. Faize karşı söylemleriyle bilinen Refah Partisi iktidarının faiz oranlarını düşürme veya hazinenin kısa vadeli borçlanma eğilimini azaltma yönündeki girişimleri (ki bu aslında Türkiye için uzun dönemde hayırlı olacak bir girişimdir),

faiz-kur artışı farkından faydalanmak amacıyla gelen sermayeyi kaçıracaktır. Bu faktörlerin üstüste gelmesi, uluslararası derecelendirme kuruluşlarının, büyük olasılıkla, ülkemizin kredi notunu düşürmeleri sonucunu doğuracaktır. Tüm bu saydıklarımızın neticesi olarak, şu anda borsadaki toplam kapitalizasyonun önemli bölümünü ellerinde bulundurdıkları bilinen yabancı yatırımcıların, ülke riskinin yükselmesi karşısında portföy boşaltmaya başlamaları söz konusu olabilecektir. Hatta bu amaçla, borsanın bir süre için suni olarak yükseltilmesi bile mümkündür.

Çizdiğimiz bu olumsuz senaryoya rağmen, Haziran ayı boyunca borsa yükselme eğiliminde olmuş, «28 Haziran 1996 Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle İMKB bileşik indeksi 70.489,23 puana ulaşarak Mayıs ayı sonuna göre % 15.27 oranında artış göstermiştir. Yukarıda da değinildiği üzere borsanın bir süre daha yükselmesi mümkündür. Altı aylık bilanço beklentileri de bu yükselişi destekleyici bir faktör olacaktır. Önceki yıllardaki verilere dayalı olarak yapılan tahminler, özellikle çimento, boya ve bira sektörlerinde altınca ayda, üçüncü aydaki karların 3'e - 4'e katlanacağını göstermektedir. Çimento sektörü hisseleri bu gerçeğe paralel olarak prim yapmaya başlamışlardır. Bira sektörü hisseleri ise Refah Parti'li hükümetin olumsuz baskısı altında kalmış gibi görünmektedirler.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de Haziran ayında % 16.26 oranında artış göstererek, «28 Haziran 1996 Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle 193.595,07 puana ulaşmıştır. İndeks kapsamındaki 40 hissenin 38'i prim yaparken, İş Bankası B tertibi hisselerin fiyatı aynı kalmış, zarar ettiren tek hisse ise T.-Demir Döküm olmuştur. Dergimiz kapsamında olan ve olmayan hisseler arasında Haziran ayının en başarılı ve en başarısız hisseleri Tablo 1 ile Tablo 2'de verilmiştir.

TABLO 1 / Haziran Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergimiz İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Akçimento	32.14	T.H.Y.	50.00
Gübre Fab.	28.26	Kepez Elek.	46.55
Çukurova El.	26.92	İntema	34.62
Anadolu Cam	25.93	Mutlu Akü	33.33
T.Şişe Cam	25.00	İst.M.P.	31.71
Bolu Çim.	24.45	Konya Çim.	30.95
Çimsa	23.68	Kütahya Por.	28.09
Kav	23.33	İhlas Hol.	27.66
Yapı Kredi	22.37	Aktaş Elek.	26.42
Migros	22.03	Eczacı İlaç	25.00
		Peg Profilö	25.00

TABLO 2 / Haziran Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergimiz indeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
T. Demir Doküm	- 7.41	Tukaş	- 25.78
T. İş Bankası (B)	0	Metaş	- 11.11
		Turcas	- 9.43
		Tof. Oto Fab.	- 5.95
		ÇBS Boya	- 4.76
		Merko Gıda	- 1.85
		Borusan	- 0.20

Şirket Haberleri

TABLO 3 / Haziran Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Alternatifbank	900.000	567.000	63.00	153.000	17.00	1.620.000
Bolu Çim.	1.490.533	253.391	17.00	745.267	50.00	2.489.191
Borusan	450.000	282.268	62.73	167.732	37.27	900.000
Com. Unlon	150.000	250.000	166.67	-	-	400.000
Çelik Halat	350.000	94.500	27.00	94.500	27.00	539.000
Denizli Cam	140.000	112.000	80.00	38.000	27.14	290.000
Emek Sig.	299.880	68.972	23.00	461.815	154.00	830.667
Esem Sport	250.000	350.000	140.00	-	-	600.000
Finansbank	2.000.000	3.000.000	150.00	-	-	5.000.000
Gentaş	74.880	224.640	300.00	149.760	200.00	449.280
Global M. D.	700.000	2.100.000	300.00	700.000	100.00	3.500.000
Izdaş	3.684.366	1.150.000	40.71	3.115.634	84.56	8.300.000
Karsu Tekst.	130.000	-	-	260.000	200.00	390.000
Merko	406.000	134.640	33.00	273.360	67.00	816.000
Milliyet G.	1.500.000	-	-	1.275.000	85.00	2.775.000
Milpa	518.400	93.312	18.00	425.088	82.00	1.036.800
Mutlu Aktü	225.000	675.000	300.00	-	-	900.000
Sarkuysan	567.000	283.500	50.00	283.500	50.00	1.134.000
Soktaş	80.000	80.000	100.00	320.000	400.00	480.000
Tat Konserve	450.000	300.000	66.67	150.000	33.33	900.000
Teletaş	200.000	150.000	75.00	650.000	325.00	1.000.000
Tümteks	110.000	191.002	173.64	248.998	226.36	550.000
Trakya Cam	2.931.216	2.931.216	100.00	1.937.568	66.10	7.800.000
Uşak Ser.	153.000	28.145	18.39	28.145	18.39	209.290

Mayıs ayında olduğu gibi Haziran ayında da sermaye artırımları tüm hızıyla devam etmiş, Tablo 3'den de görülebileceği gibi, 24 şirket Haziran ayında sermaye artırımlarını gerçekleştirmişlerdir. Tablodaki şirketlerden Global Menkul Değerler ve Tümteks rüçhan haklarını kullanmış olup, bedelsiz üzerinde olmak üzere işlem görmektedirler. Öte yandan, rüçhan haklarını daha önce kullanmış olan Tekstilbank ve TSKB de ay içinde bedelsiz hisselerin dağıtımını yapılıştır.

Haziran ayında kayıtlı sermaye tavanını arttıran şirket sayısı ikiye sınırlı kalmış, Demirbank'ın kayıtlı sermaye tavanı 5.5 trilyon liradan 30 trilyon liraya, Net Holding'in kayıtlı sermaye tavanı da 2.5 trilyon liradan 10 trilyon liraya yükseltilmiştir.

Ay içinde hisseleri halka arz edilen şirket sayısı da üç olmuş, bu şirketlerin hisselerinin borsada ilk işlem görme tarihleri ve baz fiyatları Tablo 4'de verilmiştir.

TABLO 4 / Haziran Ayında Halka Arzlar

Şirket	İşlem Tarihi	Baz Fiyat
Adel	17 Haziran Pazartesi	16.750
Çarşı	17 Haziran Pazartesi	23.000
Konfrut	10 Haziran Pazartesi	5.300

İndekste Değişiklik

Borsa Yönetim Kurulu'nun «11 Haziran 1996» tarihli toplantısında, «1 Temmuz 1996 – 30 Eylül 1996» tarihleri arasında İMKB bileşik indeksi kapsamında yer alacak ve açığa satış ile kredili menkul kıymet işlemlerine konu olacak hisse senetlerinde yeniden düzenleme yapılmış, 8 hisse senedi indeks kapasından çıkarılarak, 8 yeni hisse de indekse dahil edilmiştir. İndeksten çıkan ve yeni giren hisselerin listesi Tablo 5'de verilmiştir.

TABLO 5 / İndekste Değişiklik

Çakın Hisseler	Giren Hisseler
Brisa	Akbank
Dışbank	Akçimento
Ege Gübre	Ardem
İst.Motor Piston	Aksigorta
Kaplamin	Çumra Kağıt
Köytaş	Gediz İplik
Milpa	Milliyet Gazetecilik
Okan Tekstil	Vakıf Fin. Kir.

Bu değişiklikten sonra, dergimiz indeksi kapsamında yer alan 40 hisseden, İMKB 100 bileşik indeksi kapsamında yer alanların sayısı 33'de 32'ye düşmüştür.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

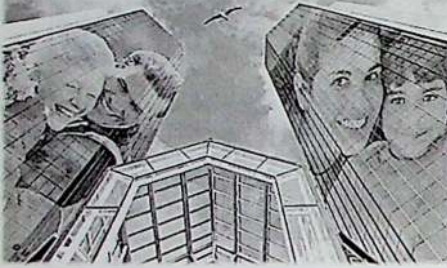
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ocak	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26
Şubat	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55
Mar	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67
Nisan	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81
Mayıs	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22
Haziran	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07
Temmuz	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	
Ağustos	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	
Eylül	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	
Ekim	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	
Kasım	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	
Aralık	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kân (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1993 (Milyon TL)	1994 (Milyon TL)	1995 (Milyon TL)	1993 (Net)	1994 (Net)	1995 (Net)	Haziran 1995	Nisan 1996	Mayıs 1996	Haziran 1996
1	AKÇİMENTO	2.500.000	2.031.750	131.034	442.416	268.014	75	265	89	18.750	59.000	5.600	7.400
2	ANADOLU CAM	8.000.000	969.000	44.731	161.647	153.595	25	60	39	7.400	5.300	2.025	2.550
3	ARÇELİK	8.000.000	6.750.000	1.118.954	1.107.368	3.010.177	100	26	35	13.500	8.700	6.300	7.600
4	BAGFAŞ	2.000.000	200.000	192.442	445.728	300.947	60	120	100	20.500	21.500	18.750	22.250
5	BOLU ÇİMENTO	3.000.000	2.489.190.711	52.219	201.300	554.630	13,25	27,80	31,44	6.800	3.500	2.950	2.325
6	BRISA	1.063.125	1.063.125	197.251	750.626	2.469.222	62	33	110	15.000	28.000	27.000	33.000
7	ÇELİK HALAT	1.000.000	539.000	18.806	39.071	108.668	30	20,30	27	7.800	5.300	4.750	3.900
8	ÇİMSA	1.200.000	280.800	245.957	614.748	670.379	220	740	115	31.500	40.500	38.000	47.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	590.165	8.736	538.409	120	10	130	20.750	41.000	52.000	66.000
10	DÖKTAŞ	1.000.000	480.000	124.386	221.282	273.144	90	60	62,50	9.900	11.500	5.900	6.700
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	241.920	44.543	90.339	132.597	25	50	-	22.000	12.750	9.300	11.000
12	EGE BİRACILIK	3.150.000	1.578.512	383.386	1.149.526	1.217.144	100	100	-	52.000	27.000	33.000	37.500
13	EGE GÜBRE	500.000	216.000	37.198	125.783	97.480	50	200	37	7.300	5.100	4.300	4.500
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20.000.000	6.338.000	421.849	2.234.869	8.786.278	9	24,66	65,26	5.700	8.200	8.500	9.100
15	GOOD-YEAR	1.500.000	534.125	271.504	795.566	1.855.422	120	125	300	21.000	30.000	28.500	33.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	2.500.000	578.000	100.333	250.101	114.913	20	20	10	6.300	5.700	4.600	5.900
17	GÜNEY BİRACILIK	1.000.000	482.328	95.404	260.492	434.383	55	85	60	26.000	16.000	17.000	19.000
18	HEKTAŞ	2.000.000	928.000	17.693	14.610	499.190	16,85	5,23	89,23	6.600	9.600	3.850	4.400
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	10.000.000	8.300.000	111.169	280.445	54.452	6,50	10,50	-	1.700	1.625	1.450	900
20	İZOCAM	450.000	450.000	113.750	156.338	220.972	75	50	40	10.400	9.600	6.300	7.000
21	KARTONSAN	2.700.000	1.620.000	186.437	673.242	2.030.810	60	120	130	17.250	8.300	6.600	7.200
22	KAV	3.000.000	156.000	1.400	148.850	151.776	-	130	85	18.000	37.000	30.000	37.000
23	KOÇ HOLDİNG	18.000.000	6.000.000	1.019.330	3.294.193	3.702.432	75	65	15	43.500	22.000	16.750	20.000
24	KOÇ YATIRIM	2.000.000	819.000	176.059	374.170	267.745	110	100	30	13.750	18.750	11.000	13.250
25	KORDSA	1.000.000	425.250	69.889	436.633	1.259.441	21,50	100	140	22.000	25.500	23.500	26.000
26	MAKİNA TAKIM	3.500.000	748.752,5	5.779	18.734	50.016	-	2	6	1.775	1.350	1.225	1.400
27	MARSHALL	1.250.000	725.000	95.732	275.494	328.128	55	75	30	6.500	6.400	6.300	7.100
28	MİGROS	1.000.000	540.000	82.728	395.144	716.101	210	220	40	49.500	86.000	59.000	72.000
29	OLMUKSA	500.000	254.100	3.650	225.547	587.737	-	45	110	16.000	15.000	11.000	11.750
30	OTOSAN	2.500.000	1.320.000	743.845	397.840	2.807.218	400	25	100	16.250	25.500	20.250	28.000
31	PETROL OFİSİ	3.000.000	2.520.000	1.171.665	2.924.574	4.027.689	211,34	93,18	144,34	13.000	21.500	20.750	22.500
32	FİNAN SÜT	656.100	218.700	68.734	9.367	105.016	136	10	120	20.000	8.600	6.700	7.600
33	SARKIYSAN	10.000.000	1.134.000	117.760	575.334	887.118	100	150	100	11.750	13.500	11.500	6.200
34	TELETAŞ	1.000.000	1.000.000	(5.653)	(44.928)	552.445	-	-	75	15.500	25.000	25.500	5.400
35	TÜRK DEMİR DOKUM	3.600.000	1.500.000	284.596	55.742	371.859	90	6,5	25	7.400	8.500	5.400	5.000
36	TÜRK SİEMENS	2.000.000	504.000	188.457	809.694	1.094.240	85	100	100	13.500	28.500	23.500	26.000
37	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	2.516.752	5.529.864	12.038.043	108,93	60,22	114,29	28.000	110.000	99.000	99.000
38	TÜRKİYE İŞÇİ VE CAM	10.000.000	5.600.000	209.587	427.866	1.312.990	10	17	50	9.600	12.500	5.200	6.500
39	YAPI KREDİ B.	-	25.779.600	68.041	2.869.293	16.225.432	27,80	60	20	2.850	5.100	1.900	2.325
40	YASAŞ	972.000	324.000	72.123	215.515	66.892	50	200	17	31.000	4.250	6.100	6.400

*Türkiye'de
gelenekle geleceği
bağlayan köprü*

A k b a n k ' t ı r

*Akbank 21. yüzyıl
bankacılığında güven,
istikrar ve çağdaşlığın
simgesidir.*

Türkiye'de çağdaş bankacılığın ulaştığı son noktada Akbank vardır. Yurtiçinde 500'e yakın şubesi, yurtdışında 9 temsilciliği, dünyanın 500 büyük bankası arasındaki yeri ve uluslararası iştirakleriyle yanı başınızdaki gelecek Akbank'tır.

Londra'da tamamı Türk sermayesiyle gerçekleştirilen ilk Türk bankası **Sabancı Bank plc**'yi, ülkemizde ise Fransa'nın en büyük bankası **Banque Nationale de Paris** ve Almanya'nın ikinci büyük bankası **Dresdner Bank A.G.** ile ortak olarak **BNP-Ak - Dresdner Bank**'ı Akbank kurmuştur.

Japonya'dan **Toyota (Toyotasa)**, **Bridgestone (Brisa)**, Amerika'dan **IBM (I-Bimsa)**, **Philip Morris (Philsa)**, **Du Pont (Dusa)**, Hollanda'dan **Philips (Philips)**, Belçika'dan **Bekaert (Beksa)** ve her biri sektörlerinin lideri olan **Sasa**, **Kordsa**, **Yünsa**, **Çimsa**, **Oralitsa**, **Temsa**, **Olmuksa** gibi kuruluşlar Akbank'ın önde gelen uluslararası ve yerli iştiraklerindedir.

**Türkiye, Akbank'a güvenir...
Dünya, Akbank'a güvenir...**

AKBANK
Güveninizin Eseri

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. MEHMET SENA EKİCİ

Yrd. Doç. Dr. NALÂN GÜREL

Amaç ve Yöntemleriyle Özelleştirme

GİRİŞ

1930'lu yıllarda dünyada ve Türkiye'de KİT'ler, ekonomilerin yeniden düzenlenişi ve ekonomik kalkınmanın temel aracı olarak görülmüştür. Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere bazı politik önlemlere başvurulmuş, birçok ülkede kamu sektörünün genel ekonomi içindeki payı artırılmış, bu da KİT'lerin çeşitli sektörlerde faaliyet göstermesine yol açmıştır. Bu yıllarda Türkiye'de de özel teşebbüsün yetersizliği nedeniyle ekonomik alandaki bu görev KİT'lere verilmiştir. Devlet, eğitim, sağlık, güvenlik, altyapı yatırımları gibi hizmetlerin yanında, mal ve hizmet üretmek için de teşebbüsler kurmuştur.

Ancak, ekonomik şartlarda zamanla meydana gelen değişimler, kamu sektörünün ekonomide bazı olumsuzluklara neden olması, piyasaya

ekonomisinin yeniden gündemde ağırlık kazanması gibi nedenlerden dolayı KİT'lerin ekonomi içinde ağırlığını azaltma politikaları ön plana çıkmıştır.

1970'li yıllarda KİT'ler gerek kuruluşlarıyla gerekse sorunları ve çözüm önerileriyle olsun tartışılmaya başlanmış ve tartışmalar gittikçe yoğunluk kazanmıştır. O yıllarda dünyada yaşanan ekonomik bunalım devleti her türlü fonksiyonuyla tartışılır hale getirmiştir. 1970'li yıllarda görülen enflasyon, işsizlik, büyüme ve gelir dağılımındaki bozulma ve çarpıklıklar da özelleştirme uygulamalarına olan ilgiyi biraz daha arttırmıştır. Sınai mülkiyeti tabana yayma, devlete fon sağlama ve KİT'lerin bütçeye olan yükünü azaltmak amacıyla özelleştirmeye olan ilgi giderek artmıştır.

Özelleştirmede ekonominin tüm

sektörlerine ilişkin olan sosyal ve ekonomik boyutlu amaçların yanında kamu sektörü ve özellikle KİT'lerin sorunlarına yönelik amaçlar da mevcuttur.

Kamu yönetimi ve mülkiyetindeki iktisadi teşebbüslerin özel kişi ve kuruluşlara devrinden amaç; KİT'leri doğrudan devletin müdahale alanının dışına çıkarmak; diğer taraftan bütçeye olan yükünü de azaltmaktır.

A. ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI

İngilizce'deki «privatisation» sözcüğünden dilimize geçmiş olan özelleştirme, devletin mal ve hizmet üretiminden çekilmesi, ya da kamuya ait bir teşebbüsün sermayesinin yüzde 50'den fazlasının özel kişi ya da kuruluşlara devri ya da satılması anlamına gelmektedir (Veljanovski, 1987, s. 2). Özelleştirme ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri kamu kesiminden çıkarılıp yönetim veya mülkiyetleri özel kesim bünyesi içine alınır.

Son yıllarda yaygın olarak kullanılan özelleştirme, gerek teoride gerekse uygulamada tam olarak açıklığa kavuşturulamamış bir kavramdır. Bu da özelleştirmenin birçok bilim dalını ilgilendirmesi dolayısıyla yapılan tanımlamalarda farklılıklar ortaya çıkarmaktadır.

Özelleştirme terimi devlet ile özel kesim arasındaki ilişkileri değiştirmenin, yönlendirmenin farklı araçlarını kapsamak üzere kullanılmaktadır. Özelleştirme, piyasanın devlet kesimi payı aleyhine güçlenmesi için piyasa mekanizmasının işleyişini ekonomik işleyişe hâkim kılabilecek politikalar bütünüdür (Arin, 1988, s.97).

Özelleştirme ile ilgili tanımlarda, farklılık gösterebilir de temel alınarak birleşilen nokta, devletin ekonomik alandaki faaliyetlerini azaltması veya tamamen vazgeçip bunları özel kesime devretmesi olarak algılanmaktadır. Özelleştirme programları, piyasa mekanizmasını devlet kesiminin ekonomik işleyişine hâkim kılmak üzere geliştirilmiş programlardır.

Özellikle 1980'li yıllarda uygulama alanı bularak tartışılan özelleştirme, kamuya ait mal varlığının veya para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının özel mülkiyete aktarılması anlamına gelmektedir. Özelleştirme, zıt kavramlarla da açıklanabilir. Yerli özel teşebbüslerin satın alınarak kamu - mülkiyeti haline getirilmesine kamulaştırma, yabancı mülkiyetindeki teşebbüslerin kamu mülkiyetine alınması da millileştirmedir. Özelleştirme, bu iki kavramın da karşıtıdır; kamu mülkiyetindeki iktisadi birimlerin yerli ve yabancı özel mülkiyete aktarılması, satılması anlamına gelir. Burada özel kelimesi, gerçek ve tüzel kişileri (ortaklıkları) kapsar (Kepenek, 1990, s.57).

Kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte üzerinde birleşilen nokta; özelleştirme, iktisat bilimi açısından en geniş kapsamda devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması olmaktadır. Bunu daha dar kapsamda ele alacak olursak, devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin mülkiyetinin özel kesime devredilmesidir. Özelleştirmeye hukuk bilimi açısından bakacak olursak, yönetim biçim ve usullerinin değiştirilmesi, yani yönetimin özel kesime devredilmesidir.

Özelleştirme kamulaştırmanın tersi olarak da tanımlanabilir. Başka bir ifade ile, devlet mülkiyetinde olan ekonomik birimlerin, mülkiyetinin özel şahıs ve kurumlara satılması özelleştirme (Ceylan, 1985, s.32).

Diğer bir tanıma göre de; özelleştirme kavramı, devlet ile özel sektör arasında yer alan, karmaşık bir yapılaşma da olsa, aralarındaki farkı ortaya koyan çizginin devlet payı aleyhine oynatılması yönündeki bütün politikaları kapsamaktadır.

Ülkemizde özelleştirme hazırlık çalışmalarını yürütmekle görevlendirilen Morgan Guaranty Bank ve Master Plan Grubu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri mülkiyetinin en az % 51'inin özel kesime devredilmesinin özelleştirme olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir.

Görüldüğü gibi, çeşitli yazarlar özelleştirme kavramını oldukça farklı olarak tanımlamaktadırlar. Bu bakımdan, özelleştirme kavramını ikili bir ayırıma tabi tutacağız.

a) Dar Anlamda Özelleştirme

Dar anlamda özelleştirme, sadece Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade etmektedir. Gerçekten de günümüzde özelleştirme denildiğinde kamuoyunda akla gelen ilk tanım; KİT'lerin, özel kesime satışı veya devri olmaktadır. Bununla beraber bazı yazarlar, dar anlamda özelleştirme için, «mutlak olarak bir mülkiyet devir işleminin, sözkonusu olmasını ve bu devir işleminin KİT sermayesinin en az % 51'i kadar olması» gerektiğini belirtmektedirler. Bazıları da bunun o kadar önemli olmadığını %

10- % 20 gibi bir pay devrinin de özelleştirme olarak kabul edileceğini savunmaktadır (Aktan, 1987, s.82).

b) Geniş Anlamda Özelleştirme

Geniş anlamda özelleştirme tanımlarına göre; özelleştirme sadece KİT'lerin özel kesime satışı olarak düşünülmemelidir. Müessese, bağlı ortaklık ve işletmelerdeki kamu hisselerinin de satışından ayrı olarak bu kuruluşların özel kesime kiralanması, yönetiminin devredilmesi, kamu hizmet ve malları üretimi için özel kesimle sözleşme yapılması gibi konular da özelleştirmenin kapsamında düşünülebilir.

Liberal anlayışa göre serbest piyasa güçleri ekonomiye hâkim oldukça kamu kuruluşlarının ekonomideki etkinliği azalacaktır. Gerçekten de günümüzde özelleştirme, ekonomide piyasa güçlerinin hâkim olmasını sağlayacak ve devletin iktisadi etkinliğini azaltacak iktisat politikalarını kapsayan bir (concept of umbrella) «semsiyeye kavramı» görünümündedir (Heal-Morris, 1984, s.34).

Özelleştirme kavramını geniş anlamda açıklayan tanımların ışığı altında şunu söylemek mümkündür: Özelleştirme, iktisadi, siyasi, sosyal ve mali nedenlerle milli ekonomi içerisinde kamu kesimi iktisadi faaliyetlerinin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik sınırlandırılmalar ve uygulamaların bütünüdür.

Ekonomide devlet faaliyetlerinin azaltılması uygulamalarına örnek olarak çay işletmelerinin özel şahıslara, elektrik dağıtım, baraj ve otoyol gibi büyük altyapı yatırımları ile yerel yönetimlere ait çeşitli hizmetlerin özel şir-

ketlere ihale edilmesi gösterilebilir. Burada amaç maliyeti düşürüp kaliteyi yükseltmek olmaktadır.

Devletçe üretilen mal ve hizmetleri finansmanının özelleştirilmesi uygulamasına da, gelir ortaklığı senetleri, paralı oto yollar, köprüler, sağlık vb. hizmetleri örnek olarak gösterebiliriz.

Devlet tekellerinin çözülerek rekabete açılması (çay, içki ve sigara tekel-leri), yönetimlerin devri (management contract), finansal kiralama (leasing), ihale edilmeleri (contracting out), ortak yatırım ve teşebbüsleri (joint venture), mal ve hizmet üretimi konusunda özel sektöre imtiyaz verilmesi (franchising) ve küçük tüketicilere mal ve hizmet alımları için yardımda bulunma (grants / vouchers) gibi uygulamalar, özelleştirme benzeri faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır (Cevizoğlu, 1989, s.2).

Genel özelleştirme programı devletin ekonomik (müdahalelerinin) hacminin ya da fonksiyonlarının azaltılmasını amaçlar; KİT'lerin özelleştirilmelerinin bu program içerisinde sadece belli bir yeri vardır.

B. ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI

Özelleştirmenin amaçlarını çeşitli kıstaslara göre ayırma tabi tutabiliriz. Çok yönlü olan amaçları iktisadi, mali, sosyal ve siyasal amaçlar şeklinde sınıflandırabiliriz.

a) İktisadi Amaçlar

aa) Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

Özelleştirmenin temel amaçlarından biri serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek ve etkinliğini arttırmak-

tır. Böylece rekabet ve beraberinde de verimlilik artacaktır. Burada başarı sağlanabilmesi, rekabeti arttıracak diğer araçların da etkin kullanımına bağlıdır (Beesley-Littlechild, 1983, s.80).

Kamu İktisadi Teşebbüsleri, fiyat yönünden piyasa taleplerine duyarlı değildir. Bunun başlıca sebebi, KİT'lerin tekeli ya da tekel eğilimli yapılar yoluyla piyasayı kontrolünde bulundurmalarıdır. Böylece zararlarının da bütçeden karşılanmasıyla tekelci yapılarını devam ettirmeleri sağlanır; ekonomik verimsizlikleri karşısında piyasayı kaybetmemek için kaliteyi iyileştirmek, fiyat ve maliyeti düşürmek gibi önlemlere başvurma zorunluluğunu da duymazlar. Yeni teknoloji kullanım ve zamanlama yaparak devreye koymaları çoğunlukla mümkün olmamaktadır. İşte özelleştirme, KİT'lerin iki temel özelliğini ortadan kaldırmak, yani piyasa şartlarında faaliyet göstermelerini sağlamak yoluyla piyasa ekonomisini güçlendirecektir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken nokta; kamu tekellerinin özel tekel haline dönüşmesini önleyici tedbirler almaktır.

Özel sektör ile kamu sektörü arasında ayırım yapmayan, her iki sektörün de eşit bir ortamda rekabet etmesini sağlayan politikaların izlenmesi, özelleştirmenin başarısı açısından büyük bir önem taşır. Bu ise rekabet ve verimliliği artırıcı makroyasal ortamı zorunlu kılar (World Bank, 1989, s.1-27).

Anlaşıldığı gibi özelleştirme politikasında temel amaç; ekonomide verimlilik ve etkinliğin artırılmasıdır. Yani piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışan pazarlarda, kâr motivasyonu

daha verimli bir yönetim oluşturacaktır. İkincisi ise, her sektörde girişimcilerin eşit şartlarda rekabetini temin etmektir (Özuygur, 1989, s.43).

Özelleştirme serbest piyasa ekonomisinde genişleme ve özendirme yaratacaktır. Ancak, özelleştirmenin serbest piyasa ekonomisi açısından olumlu sonuçlar yaratması, özel sektörün rekabet gücüne ve toplumdaki girişimcilik ruhunun ne ölçüde var olduğuna bağlıdır (Moore, 1984, s. 2.).

Ulusal ekonomi piyasa ekonomisi kurallarına göre yönetilirse etkinlik artar ve toplum maksimum refaha ulaşır, piyasa mekanizması optimum kaynak dağılımını gerçekleştirir ve kaynakların tam kullanımını sağlar. Dolayısıyla sermaye birikimi ve kalkınma sorununu kendiliğinden çözümler. Bu görüş çerçevesi içinde «özelleştirme mikro ekonomik düzeyde işletmeleri piyasa ekonomisi kurallarına göre, verimli ve etkin çalışmaya yönelterek maliyet fiyatlarını kontrol etmelerini sağlayacaktır; dolayısıyla sonuçta makro ekonominin etkinliğini ve toplumun refahını arttıracaktır. Aynı zamanda özelleştirmede devlet işletme ve tekellerinin üretim, fiyat ve kaynak dağılımı üzerinde olumsuz etkilerini önleyici işlev görecektir» (Altıntaş, 1988, s.64).

ab) Sermaye Piyasasını Geliştirmek ve Tasarrufları Hisse Senedi Alımına Yöneltmek

«Sermaye piyasası, kalın çizgilerle, teşkilatlanmış kuruluşlar ile bazı niteliklere sahip hak taşıyıcı belgeler aracılığıyla ödünç verilebilir orta ve uzun vadeli fonların arz ve talebinin

karşılaştığı piyasa olarak tanımlanabilir» (Günel, 1987, s.1). Sermaye piyasasının amacı tasarrufların, menkul kıymetler aracılığıyla yatırım alanlarına kaydırılmasını sağlamaktır.

Gelişme aşamasında bulunan ülkemizde de sermaye piyasasının ihtiyaç duyduğu en önemli konulardan biri de yeterli menkul kıymet arzıdır. Özelleştirme, sermaye piyasasına yeni hisse senetleri sunmak suretiyle piyasanın canlanmasına, çeşit ve miktarın artması ile de derinlik kazandırmaktadır.

Gelişmiş sermaye piyasaları özelleştirmeyi kolaylaştırmakla birlikte, özelleştirmenin başarısı için şart değildir. Ancak, özelleştirme sermaye piyasasının gelişimine katkıda bulunacaktır.

Sermaye piyasasının gelişmesi ülkedeki tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde en önemli faktörlerden biridir. Hisse senedi ihracı yoluyla özelleştirme, sermaye piyasasının gelişmesini sağlayarak ülkede tasarrufları yatırıma dönüştürecektir.

Ülkedeki küçük birikimlerin büyük oranda hisse senedi olarak sermaye piyasasına çekilmesiyle gayrimenkul, döviz ve altın gibi spekülâtif ve verimsiz yatırımlara giden fonlar ekonomiyeye kazandırılacaktır.

ac) Enflasyonu Önlemek ve Verimliliği Arttırmak

KİT'lerin özelleştirilmesiyle kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, verimliliğin artırılması ve ekonomide hüküm süren enflasyonist baskıların azaltılması amaçlanmaktadır. Genellikle kamu sektöründe ortalama ve-

rimlilik oranının hemen her zaman özel sektörünkünden daha düşük olduğu kabul edilir. Bunun sebepleri olarak, kamu sektörünün verimliliği yükseltecek teknolojileri izleyememesi, işgücü maliyetini yükselten bir istihdam politikası uygulanması, dolayısıyla ücretlerin düşüklüğü, bürokratik engellerden dolayı hızlı ve yerinde karar alınmaması kamudaki verimsizlik nedenleridir. KİT'lerin, özel teşebbüsle aynı mal ve hizmeti daha yüksek maliyetle, ya da düşük kaliteyle üretmeleri, günümüzün gerçeği haline gelmiştir.

KİT'lerin verimsiz çalışması, gelişen ülkelerde enflasyonun nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Çünkü KİT'lerin mali açıları ve görev zararları hazineye karşılanmaktadır.

Diğer yandan KİT'lerin ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarını sık sık aşırı şekilde yükseltmeleri de enflasyonun kaynaklarından birisi olmaktadır.

Yasal tekelleşme ya da tekel benzeri durumlar yaratan kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi tüketicilerin seçme özgürlüğünü genişletirken, piyasada rekabeti beraberinde de verimliliği arttıracaktır. Böylelikle kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı ve yatırım kararlarında devlete olan bağımlılık azalacak; ekonomik mülkiyet genişlerken, refah seviyesi de yükselecektir (Yarrow, 1986, s.320 – 330).

Özelleştirme sonucunda, KİT'lerin bir kısmı özel kesime devredilecek, böylece hazine üzerindeki yük hafifleyecektir. Ayrıca özelleştirme ile devredilen işletmeler rekabet ortamı içerisinde daha verimli çalışacaklarından, suni olarak meydana gelen fiyat artışları da durdurulmuş olacaktır.

ad) Döviz Gelirlerini Arttırmak

Özelleştirmeyle döviz gelirlerinin artması, gelişme yolundaki ülkelerde görülen ödemeler dengesi açığını kapatılması açısından önem taşımaktadır. Özel yabancı sermaye girişinin teşvik edilmesi suretiyle döviz gelirlerini arttırma imkânı vardır. Özel yabancı sermaye yatırımları, dolaysız yatırımlar ve portföy yatırımları olmak üzere ikiye ayrılır (Cevizoğlu, 1989, s.31).

Dolaysız yatırımlar bir firmanın yabancı bir ülkede doğrudan veya işti- rak halinde yatırım yapması ve yatırımın yönetimine katılması demektir. Dolaysız yatırımlar, günümüzde uluslararası işletmelerce gerçekleştirilmektedir. Eğer ülkedeki KİT'ler özelleştirilirse yabancı sermayeye de bu imkân tanınmış olur. Özelleştirme, satış, yönetim devri ve kiralama şeklinde olabileceği gibi, yabancı sermayeye böyle bir imkân tanınmasındaki amaç da döviz gelirlerini arttırmaktır.

Özel yabancı sermaye yatırımlarının ikinci şekli ise portföy yatırımlarıdır.

Bu tür yatırımlar, tasarruf sahiplerinin faiz veya dividend geliri elde etmek için uluslararası sermaye piyasalarından menkul kıymet satın almaları şeklindedir (Aktan, 1987, s. 97–98). Kamuya ait hisse senetlerinin uluslararası piyasalara (Tokyo, Newyork gibi) satılarak ülkeye sermaye ithali mümkündür. Sonuç olarak ödemeler dengesi olumlu bir şekilde etkilenecektir.

Yabancı ülkelerde çalışanlara uygun ve cazip şartlarla hisse senedi satılmasıyla ülkeye döviz girişi sağlanabilir. Dışarıdaki işçi tasarruflarının

önemli bir kısmı spekülâtif alanlara kaymaktadır. Bu tasarruflar özelleştirme ile yatırım alanlarına aktarılabilir.

b) Mali Amaç

Devletin sosyal (sağlık, eğitim, geri yörelerdeki istihdam ve gelişme sorunlarıyla ilgili) ve askeri amaçlı yatırımlarını en kısa sürede gerçekleştirebilmesi için finansman kaynağı gerekmektedir. Devlet, kuruluşunda öncülük ettiği ancak şu anda hiçbir sosyal amaç ağırlıklı olmayan çimento, meşrubat, tekstil ve hizmet sektörü gibi pek çok yatırımdan çekilerek yerini özel sermayeye bırakması ile elde edilecek kaynaklarla zorunlu görevlerini yerine getirebilecektir. Böylece maliyetlerin minimuma indirilmesi sağlanırken, daha hızlı kalkınma ve istihdam bu iki sektör eliyle sağlanmış olacaktır.

İç ve dış finansman kaynaklarına başvurmanın mahzurları özelleştirmeyi alternatif bir politika olarak karşımıza çıkarır. Özelleştirme ile devlet kamuya ait hisselerin bir kısmını satarak, kiraya vererek vb. şekillerde gelir elde edebilir.

c) Sosyal Amaç

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde servet dağılımında dengesizlikler mevcuttur. Servet dağılımındaki bu dengesizliğin sebebi, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve bu gelirlerin kullanım biçimidir. Potansiyel kârlılık oranı yüksek olan KİT hisselerinin çalışanlara, yöneticilere ve küçük tasarruf sahiplerine belirli teşviklerle satılması, toplumun bu kesimlerine bir gelir transferi niteliğindedir. Bu yöntem

bir taraftan işletmede verimliliği yükseltirken diğer taraftan da verimlilik artışından düşük gelir gruplarının pay almasını sağlar. Bu amaç «sermaye mülkiyetini tabana yayma» amacının bir sonucu olarak görülebilir. Sermaye mülkiyetinin tabana yayılmasında sermaye ve işgücünün barışı sağlanarak istikrar elde edilmiş olur.

Bu amaç, «halk kapitalizmi» olarak da adlandırılmaktadır ve servetin tabana ulaşması ve yayılmasını hedeflemektedir. Türkiye'de hisse senedi sayısı (halkın elindeki) ihmal edilebilecek kadar azdır (Akalın, 1990, s.435). Dolayısıyla servetin ve özellikle sınıf servetin birkaç ailede toplanması sosyal ve siyasal istikrarsızlıkları körüklemektedir.

d) Siyasal Amaç

Liberal felsefeye dayanan hükümetlerin mikro düzeydeki müdahaleleri yerine, makro düzeydeki politikalar ile firmalara eşit rekabet şartları sağlayarak, müdahaleci ekonomiden liberal ekonomiye geçişle, siyasal etkilerin de asgariye indirilmesi amaçlanmaktadır.

Ekonomik faaliyetler içinde kamu sektörünün payının azaltılarak, kamu mallarının yolsuzluk yaratacak şekilde kullanımının engellenmesi, kamu sektörünün ekonomide tekel ya da tekel benzeri etkilerinin ortadan kaldırılması ve rekabet ortamı yaratılması özelleştirmenin siyasi amaçları arasındadır. Bu konudaki yaygın görüşlerden biri de özelleştirilecek sektörde özelleştirme öncesi rekabet ortamının yaratılmasıdır (Graham-Prosser, 1991, s. 85-96).

Yukarıda sıralanan amaçların gerçekleştirilmesi halinde, bütün kesimlerin ve genellikle ulusal ekonominin kazançlı çıkacağı düşünülmektedir. Artan rekabetle birlikte mal ve hizmetlerin kalitesindeki artış ve fiyatlardaki azalış hem bütün tüketicilerin hem de kamunun üretmiş olduğu girdileri kullanan sanayi sektörünün yararına olacaktır. Özelleştirme amaçlarının birbirleriyle uyum içerisinde olması gerektiği gibi bu amaçlar devletin diğer amaçları ile de uyumlu olmalıdır.

C. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Her ülkede uygulanan özelleştirme yöntemleri o ülke şartları gereği farklı olabilmektedir. Bazı ülkelerde önce özel şirketteki kamuya ait hisselerin satışı yoluna gidilirken, bazılarında ise tamamı devlete ait olan kuruluşların satışına öncelik tanınmaktadır. Bundan da önemlisi kamu hisseleri ve satılacak kuruluşların seçimidir. Bu aşamadan sonra özelleştirme yöntemleri gündeme gelmektedir.

a) Sermaye Piyasası Kanalı ile Hisse Senedi Satışı

Halka arz şeklinde tanımlanabilen bu yöntem, kamu mülkiyetindeki anonim şirketin bütün veya bir kısım hisse senetlerinin özel kişi veya kuruluşlara satışudur. Bu yöntemle özelleştirme yapabilmek için sözkonusu KİT'lerin sermayesi hisse senetlerine bölünmüş ve ticaret hukukuna tabi sermaye şirketleri şekline dönüştürülmesi gerekir.

Sermaye piyasasının geliştiği ülkelerde hisse senedi satışı aracı kuruluşlar aracılığıyla yapılır. Türkiye'de bu şekilde yapılan hisse senedi satış-

ları Teletaş, Ereğli, Çukurova, Kepez, Arçelik, Bolu Çimento, Çelik Halat, Petkim, Konya, Ünye ve Mardin Çimentolar, Türk Hava Yolları, Adana Çimento, Afyon Çimento ve Migros şirketlerindeki bir kısım kamu hisselerinin satışlarıdır.

Bu yöntemin birkaç şekli mevcuttur. Birincisi, hisse senetleri nominal değerler üzerinden satışa çıkarılır. Bu normal ihraç şeklidir.

İkincisi, hisse senetleri için belli bir taban fiyat tespit edilir ve artırma yoluyla satışa çıkarılır. Aracı kuruluşlara taban fiyatı alınmak suretiyle verilir, satılmayan hisse senetleri aracı kurumdan geri alınmaz (TÜSİAD, 1986, s.19). Üçüncü şekilde ise, hisse senetleri için sabit fiyat tespit edilir ve her yerde aynı fiyattan satılır. İstenirse aracı kuruluşun taahhüdü alınır. Türkiye'deki hisse senedi satışlarında bu yöntem uygulanmaktadır. Teletaş dışındaki satışlarda aracı kurumlardan taahhüt istenmemiştir.

aa) Teklif Alma Yoluyla Hisse Senedi Satışı

Hisse senetlerinin tamamının veya bir kısmının borsada satılmayıp belli kesimlerden teklif alma yoluyla satışlarıdır. Blok satış da denilen bu yöntemle hisse senetlerinin satışı, şirketin faaliyet veya içinde bulunduğu ekonomik ve mali durumdan dolayı rağbet görmeyen şartlarda uygulanır.

KİT'lerin özellikle orta ve küçük işletmelerinin satışında yayın organları vastasıyla kişi ve gruplardan teklif vermeleri beklenir. Çalışanlara çeşitli teşvikler, indirimler tanımak suretiyle satın almaları sağlanabilir.

Uygulamada «Gecikmeli Halka

Arzı da Kapsayan Blok Satış» yöntemi olarak bilinen ve kamu hisselerini teklif vermek suretiyle pazarlıkla alanlara şartnameye dayanarak belli bir süre sonra halka arz edeceği şartı da getirilebilir.

Bu yöntem o anda halka arzı müsait olmayan reorganizasyon ve sermaye artışı gibi eksikliklerin giderilmesi amacıyla başvurulur. Ülkemizde bu yöntem örneği olarak ANSAN-MEDA, Beş Çimento Fabrikası (Afyon, Ankara, Balıkesir, Söke ve Trakya) ve Usaş gösterilebilir.

ab) Direkt Satış

Özel satış yöntemi de denilen bu yöntem daha çok KİT'lerin bir kısım aktiflerinin, müesseselerinin, tali faaliyet dallarının veya nisbeten küçük işletmelerinin satışında uygulanmaktadır. Tam ve kısmi özelleştirme yapılabilir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için;

- Özelleştirme konusu teşebbüs veya bağlı kuruluşun iyi bir mali performansla sahip olması,

- Özelleştirmeye konu olan teşebbüs veya bağlı kuruluşun gerek aktif gerekse sermaye yönünden çok büyük olmaması gerekir.

Bu yöntem özelleştirmenin amaçlarına (sermaye piyasalarının gelişmesi, mülkiyetin tabana yayılması, küçük tasarrufların hisse senetlerine yönelmesi) ulaşmada uygun bir yöntem değildir (Aktan, 1987, s.103).

b) Diğer Yöntemler

Kesin olarak mülkiyet devrine yol açmamakla beraber bu sonuca bir hazırlık olması bakımından özelleştirme yöntemleri arasında sayılan yöntemlerdir.

tirme yöntemleri arasında sayılan yöntemlerdir.

ba) Yönetim Devri

«İşletme Mukavelesi» yöntemi de denilen bu yöntemle, özelleştirmeye elverişli bir durumda bulunmayan KİT'lerin yönetimleri, bu işi yapabilecek tecrübeli özel sektöre devredilmektedir.

bb) Finansal Kiralama

Satış yöntemi öncesi bazı iyileştirmeler yapılması ve kuruluşun satışa arz edilebilir duruma getirebilmesi için kiraya verilmesi gerekebilir. Burada dikkat edilecek nokta, kiralanana tesisin çeşitli sebeplerle kullanılamaz hale getirilmemesi olmalıdır. Finansal Kiralama Kanunu'na göre, kiralama ya konu olacak şirketlerin, hisse senetlerinin tamamı nama yazılı ve anonim şirket şeklinde kurulmaları zorunludur. Aynı kanuna göre, Finansal Kiralama Sözleşmeleri ile KİT'ler en az 4 yıl Türk ya da yabancılara kiralanabilecektir.

bc) İmtiyaz

İmtiyaz yöntemi, doğal tekel konusu olan üretim kollarında uygulanır. Yapılacak pazarlıkla imtiyaz sözleşmedeki mal ve hizmeti kaliteli olarak en düşük bedelle piyasaya sunmayı kabul eden şirkete verilir (elektrik, su, demiryolları gibi).

bd) İhale

Bu yöntemle kamuya ait mal ve hizmet arzı, yapılan ihale ile özel kesime devredilmektedir. İl Özel İdareleri ve Belediye hizmetlerinin bu yöntemle özelleştirildiği görülmektedir.

be) Fiyatlama

Daha önce bedava olarak sunulan mal ve hizmetlerin bir bedel karşılığı sunulmasıdır. Yüksek öğretim harcı, paralı otoyol ve köprü uygulaması bunun örnekleridir.

bf) Yasal Serbestleştirme

Ekonomide rekabetin canlandırılması ve verimliliğinin yükseltilmesi amacıyla, devletin ekonomik sektörler üzerindeki sınırlamaları yasal düzenlemelerle kaldırılarak fiyat-ücret denetimlerine son verilmektedir. Böylece kamu tekelleri kırılıp kamu teşebbüslerine sağlanan imtiyazlara son verilmektedir. Türkiye'de çay, tütün ve elektrik dağıtılmasında tekellerin kaldırılması, özel öğretim kurumlarının açılmasına izin verilmesi gibi.

bg) Ortak Teşebbüs

«Karma İktisadi Teşebbüs» de denilen bu yöntemi, kamu ortaklık hissesinin az tutulması halinde açık bir özelleştirme olarak görmek mümkündür. Örnek olarak Ünye Çimento (% 49.2), İpragaz (% 49.3) gösterilebilir. Yöntemin başarısı bakımından, devletin fazla etkiye bulunmaması, ancak finansman politikasında denetimi gözden çıkarmaması gerekmektedir.

bh) Kamu Harcamalarının Azaltılması

Özel kesimin faaliyette bulunacağı alanlarda kamu yatırım harcamalarının azaltılması, özel kesime yer verektir. Kamu kesimi payının azaltılması plan hedefleri arasındadır.

bi) Tüketicie Yardım

Tüketicilere mal ve hizmet satın alması için yapılan maddi yardımlardır. Lojman temini yerine kira yardımı gibi.

bj) Özel Kesimin Teşvik Edilmesi

Devletin vergiler aracılığıyla özel kesimi desteklemesi mümkündür. Yatırım teşviklerinde olduğu gibi.

Halen zararlı, ancak ileride kârlı hale getirilebilir kuruluşlar için «kiralama» veya «işletme mukavelenemeleri» yöntemleri ilk etapta düşünülmeli gereken yöntemlerdir.

Sonuç olarak özelleştirmede hangi yöntemin uygulanacağı kısaca özelleştirilecek teşebbüsün durumu ve özelleştirmeden beklenen amaçlarla yakından ilgilidir. O halde belli bir yönetime ağırlık vermek yerine, çeşitli yöntemlerin duruma ve şartlara göre uygulanması daha rasyonel bir yol olacaktır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Güneri; «KİT Ekonomisi», Esbank Yayını, Ankara, 1990.

AKTAN, Coşkun Can; «KİT ve Özelleştirme», Bilkom, İzmir, 1987.

ALTINTAŞ, Berra; «KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Özelleştirme Sermaye Piyasasına Etkileri», SPK Yayınları, No. 8, Ankara, 1988.

ARIN, Tülay; «Devlet Hizmetlerinin Özelleştirilmesi», İstanbul Üniversitesi, MEK. Seri 31, İstanbul, 1988.

BESLEY, Michael ve LITTLECHILD, Stephen; «Privatization», London, July, 1983.

CEVİZOĞLU, M.Hulki; «Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme», İlgı Yayıncılık Ltd., İstanbul, 1989.

CEYLAN, Ali; «KIT'lerin Özelleştirilmesinde Sorunlar», Para ve Sermaye Piyasası Der-gisi, Nisan 1985.

COSMO, Graham ve PROSSER, Tony; «Privatizing Public Enterprises. Constitutions, the State and Regulation in Comparative Perspective», Oxford, 1991.

GÜNAL, Vural; «Sermaye Piyasası Huku-ku», SPK Yayınları, No. 5, 2.Baskı, Ankara, 1987.

MOORE, John; «A People's Capital Mar-ket», London, 1984.

KARGÜL, İ. Doğan; «Özelleştirmenin Ta-rihçesi ve Tanımı», İstanbul Ticaret Gazetesi, İstanbul, 9 Haziran 1989.

KEPENEK, Yakup; «Gelişimi ve Özelleş-tirilmesiyle Türkiye'de KIT'ler», Gerçek Yayıne-vi, 100 Soruda Dizisi: 57, İstanbul, 1990.

TÜSİAD; «Özelleştirme, KIT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları», Yayın No. TÜSİ-AD-T/86.5.88, İstanbul, 28 Mayıs 1986.

HEALT, D. ve MORRIS, G.; «Why Public Sector Unions are on the Defense», Personnel Management, Vol. 16, No. 5, May 1984.

WORLD BANK; «The Role of Law in Pri-vate Sector Development Implications for the Bank's PSD Action Program», Washington No-venber 1989.

ÖZUYGUR, Ökkeş; «KIT'lerin Özelleştiril-mesi ve Dünyadaki Örnekler», Türkiye'de Özelleştirme Uygulaması seminerine sunulan tebliğ, İTO Yayını, İstanbul, 15 Mayıs 1989.

VELJANOVSKI, Cento; «Selling the State», London, 1987.

YARROW, George; «Privatization in The-ory and Practice», 1986.

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu

**YATIRIM
FİNANSMAN A.Ş.**

«Danışmadan Karar Vermeyiniz»

Gn. Md. Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat) Fax : 272 44 48
Ankara Şube Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat) Fax : 417 30 52
İzmir Şube Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat) Fax : 441 80 94

Görüşler

MERT UYDACI

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. Öğretim Görevlisi

Gümrük Birliği ve Türkiye'nin Rekabet Durumu

SON yıllarda dünyadaki dengeler hızla değişmekte, 1990 yılına kadar ideolojik ve siyasi ağırlıklı oluşan dengeler yerini hızla ekonomik, teknolojik, bölgesel ve kültürel ağırlıklı dengelere terk etmektedir.

Türkiye, Avrupa Birliğine girme yolunda bir adım olarak görülen Gümrük Birliğine girmiştir. Avrupa Birliği, gümrük birliğinden öte, bir türk ekonomik birliktir. Diğer bir ifade ile, tüm Avrupa tek bir ülke ekonomisi gibi faaliyet gösterme yolunda ilerlemektedir. Avrupa Birliğine üye ülkelerin sınırları kalkmış, ekonomik ilişkilerde sınırlamalar yok edilmiştir. Ülkeler arasında mal hareketleri serbest olduğu gibi, üretim faktörleri olan emek ve sermaye hareketleri de serbesttir.

Gümrük Birliği çerçevesinde ilişkiler bundan çok daha sınırlıdır. Gümrük Birliğine dahil ülkeler, aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırır, diğer ülkelere ise ortak gümrük uygulular. Görüldüğü gibi burada konu sadece mal ve hizmet karakterleri ile sınırlıdır.

Bu anlamda Gümrük Birliği; katılan ülkeler arasındaki ticarete, gümrük vergilerinin ve eş etkili mali yükümlülüklerinin karşılıklı olarak tamamen kaldırıldığı; birlik dışındaki üçüncü ülkelere karşı ise tek ve ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı, birlik içinde alınan kararlara uyma zorunluluğunun bulunduğu ve koşulları anlaşma ile saptanan uluslararası bir birliktir.

Kısaca Gümrük Birliği; üye ülkeler arasındaki gümrük vergilerinin kaldırılması, ortak gümrük tarifelerinin düzenlenmesini ve üye ülkeler arasında miktar sınırlamalarının kaldırılmasını içerir.

Türkiye'nin en önemli ekonomik olayı niteliğindeki Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği dolayısıyla de global ekonomi ile bütünleşmesinin belkide en

önemli aracı durumundadır. Eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik gelişmelerini serbest piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde sürdürme yönündeki tercihleri ve bölgesel ekonomik bloklaşmanın ortaya çıkması gibi değişimler, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliğine girmesiyle önemli faydalar sağlayacağı yönünde ip uçları vermektedir.

Ancak Avrupa Birliğinin gümrük birliği sistemi, tam üyelerin ulusal çıkarlarının birlikte yansıtıldığı değişken bir mekanizma olma özelliği taşımaktadır. Zaman içinde tam üyelerin istedikleri doğrultuda değişme ve gelişme gösteren gümrük birliği sistemi; dış ticaret politikaları, iç mali ve ticari mevzuatlar ile ilgili hususları içermektedir. Bu itibarla, sistemdeki bütün değişimler, "tam üyelerin ulusal çıkarlarının bütünlüğü içinde olurken Türkiye oluşumuna ve gelişimine katılmadığı" bu sisteme otomatikman uymakla yükümlüdür. Her ne kadar Türkiye için bazı istisnalar geliştirilmiş ise de, bu istisnalar, ya belirli bir süre sonra kalkacak veya Türkiye istisnaya başvurduğu zaman Avrupa Birliği Türkiye'ye karşı önlem alabilecektir. Gümrük Birliği karar metninde yer alan maddeler incelendiğinde, artık bundan sonra Türkiye'nin kendi özgür iradesiyle ulusal ekonomik ve ticari politika oluşturamayacağı ve ulusal dış politika izleyemeyeceği açıkça görülmektedir. Zira gümrük birliği, sadece karşılıklı gümrüklerin indirilmesini içermemekte aynı zamanda üçüncü ülkelere karşı Avrupa Birliğinin yetkili kurullarının belirleyeceği çerçeve içinde ortak ticaret politikasının gereklerini kesintisiz uygulamayı da zorunlu kılmaktadır.

Avrupa Birliğinin işleyiş sistemi ve kurumlaşması, Avrupa Birliği'ne üye olmakla Gümrük Birliğine dahil olmak, paralel bir statüyü ifade etmektedir. Yani, her iki sistem de birlikte yürürse, ancak o zaman bir anlam taşımaktadır. Aksi takdirde, tam üye olmadan oluşturulan gümrük birliği, bir nevi "emir kulu" olmak anlamına gelmektedir.

Gümrük Birliğine girdiğimiz şu günlerde Türkiye dört önemli olumsuzluk ile karşı karşıyadır. Bunlardan birincisi ve belkide en önemlisi diyebileceğimiz zayıf ve yetersiz beşeri sermaye unsurudur. Türkiye'nin nüfusu çok büyük bir hızla artarken, nitelikli insan yetiştirmede fazla başarı yakalanamamıştır. Günümüzde her işi yapabilen ham işçi değil, belirli işleri kaliteli düzeyde yapan kaliteli elemana gereksinim vardır.

İkinci zayıf noktamız, ekonomik hayatta planlama kavramını uygulamamızdır. Oysa, hem uluslararası piyasalarda mustakbel yerimizin belirlenmesi, hem de üretim altyapımızın buna göre uyumlaştırılabilmesi için planlama gerekmektedir. Üretim öncesi bir faaliyet olan pazarlama; pazar araştırmaları (tüketici tercihleri, piyasa fiyatı araştırması, hedef pazarın sosyo-kültürel eğilimleri...) gerektirir. İç pazarda dahi bu araştırmalardan çekinen işletmelerin dış pazarlarda rekabet şansı son derece düşük olacaktır.

Türkiye'nin bir diğer sorunu gelir dağılımının son derece bozuk olmasıdır. Bozuk gelir dağılımı, hem ithalat dengemizi sarsmakta hem de iç üretim yapımızı bozmaktadır.

Nihayet son olumsuzluğumuz ise maddi sermaye yetersizliğidir. Maddi ser-

maye donanımının mutlak düzeyde yetersiz olduğu gibi, bileşimi ve kaliteside fazla olumlu değildir. Bu durum Türk sanayinin özellikle rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Bununla birlikte, özellikle kısa dönemde, Gümrük Birliğinin dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz etkileri olacaktır. Ülkemizde yatırım ve tüketim kalıplarının ihracattaki değişmelere uyum sağlamasının güçlüğü ve nispeten uzun bir zaman zarfında gerçekleşmesine karşılık, ithalattaki değişmelerin etkilerinin daha kısa sürede ortaya çıkmasına bağlı olarak; rekabet gücü zayıf sektörlerin Gümrük Birliği'ne katılım sonucunda artacak olan ithalattan, başlangıçta olumsuz yönde etkilenmeleri söz konusu olacaktır. Gümrük Birliği bir yandan ülkemize yabancı sermaye ve teknoloji akımlarını hızlandırırken, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki benzerleriyle rekabet edebilecek güçteki sektörlerin firma ölçekleri büyüyecektir.

Rekabet gücü, girişimcilerin fiyat dışı nitelikler açısından rakiplerine oranla daha çekici olacak biçimde, mal ve hizmet modelleri yaratma, bunları üretme ve pazarlama yetenekleri olarak tanımlanabilir. Rekabet gücü ihraç ürünlerin çeşitliliğinde, görelî fiyat ve maliyetlerde ve görelî kredi ve teslim sürelerinde kendini göstermektedir. Rekabet gücü aynı zamanda, servis kurulumları, satış etkinliği, teknolojik önderlik gibi faktörlerde bağlıdır. Firmaların dünya pazarında rekabet gücünü oluşturan çeşitli faktörlerin en başta geleni fiyat düzeyidir. Çünkü görelî ihraç fiyatlarının değişimi pazar paylarının değişimini büyük oranda etkilemektedir. Burada unutulmaması gereken nokta ise fiyat ancak üründe belirli bir kalite düzeyine eriştikten sonra söz konusu olabilir.

Ülkemizde birçok sanayi kolunda görülen teknolojik yetersizlik ve kalite düşüklüğünün yanısıra, yüksek enflasyona bağlı olarak emek dışındaki girdi maliyetlerinin rekabet edilebilir düzeyin üzerinde olması gibi etkenler nedeniyle Türkiye'nin diğer birlik üyesi ülkeler karşısındaki rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyecektir.

Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerdeki güçlü sermaye grupları ile rekabet zorluğu, hammadde temini konusundaki eşitsizlikler ve teknolojik "know-how" eksikliği, özellikle Gümrük Birliği için önceden önlem almayan küçük ve orta ölçekli firmaların rekabet gücünü azaltacaktır.

Koruma duvarlarının kalkması yıllardır korunan ve bu korumacılık nedeniyle verimlilikten uzak çalışan, kalitesiz mal üreten sektör ve sanayicileri zor durumda bırakacaktır.

Gümrük Birliğinden yarar sağlayabilmek için, birlik içindeki ülke ekonomileri ile karşılıklı rekabet gücünün dengeli ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Böyle koşullar altında taraflar aralarındaki ilişkiden karşılıklı yarar sağlayabilirler.

Ancak Gümrük Birliği, kaynakların etkin dağılımı ve ekonomik politikaların topluluk ile uyumlaştırılması suretiyle sanayimizin içinde bulunduğu rekabet ortamını genişletici etki yaratacaktır. Herşeyden önce, ülkemiz sanayisinin rekabet ortamında daha dinamik bir yapıya bürünmesini sağlayacak ve çıkartılan yeni mevzuat ile Avrupa standartlarına uygun malların üretimi ile ülkemizin diğer piyasala-

ra rahatça girmesinin yolu açılacaktır. Diğer taraftan, ihracatımızda sanayi ürünlerine uygulanan bir takım kısıtlamaların kaldırılması anılan ürünlerde ihracatımızın gerçek potansiyeline ulaşmasının önünü açacaktır.

Ayrıca, Gümrük Birliği, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini ve teknoloji transferini arttıracak temel koşulların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Geniş bir pazara yönelik olarak yüksek ölçekli üretim yapılması yurt dışından ileri tekniklerin aktarılmasına, yabancı sermayeli ortakların kurulmasına ve işletmelerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha büyük fonlar ayrılmasına olanak verecektir.

Yerli sanayinin topluluk rekabeti ile karşı karşıya gelmesi ile, uzun dönemde yüksek maliyet ve düşük verimlilikle üretim yapan üreticiler, sektörü terk etmeye zorlanacak, kaynaklar rekabet gücü yüksek sektörlere kayacağından, ekonomideki kaynak dağılımı yeniden düzenlenecek tekel ve oligopollerin gücü kırılarak verimliliğin artması sağlanacaktır.

Uzun vade de rekabet, üretim hacminin geniş bir pazarın ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde artmasıyla ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasını temin edecektir.

Diğer bir yönden, dikkat edilmesi gereken pazarlamanın rekabet avantajının en önemli kaynağı olacağıdır. Diğer bir değişle rekabet gücünün artırılması pazarlama faaliyetlerinin yeterliliği ile paralellik göstermektedir. Türkiye'de bugüne kadar yerli sanayinin üretime ağırlık verdikleri, üretim sonrası pazarlama faaliyetlerine ise gereken önemi vermedikleri görülmektedir. Oysaki Gümrük Birliği'nin getireceği rekabet koşulları bugüne kadar uluslararası pazarlarda fiyatla rekabet eden üreticileri fiyat dışında, özellikle tanıtım, hizmet, dağıtım faaliyetlerinin önem kazandığı pazarlama faktörleriyle rekabet etmeye zorlayacaktır.

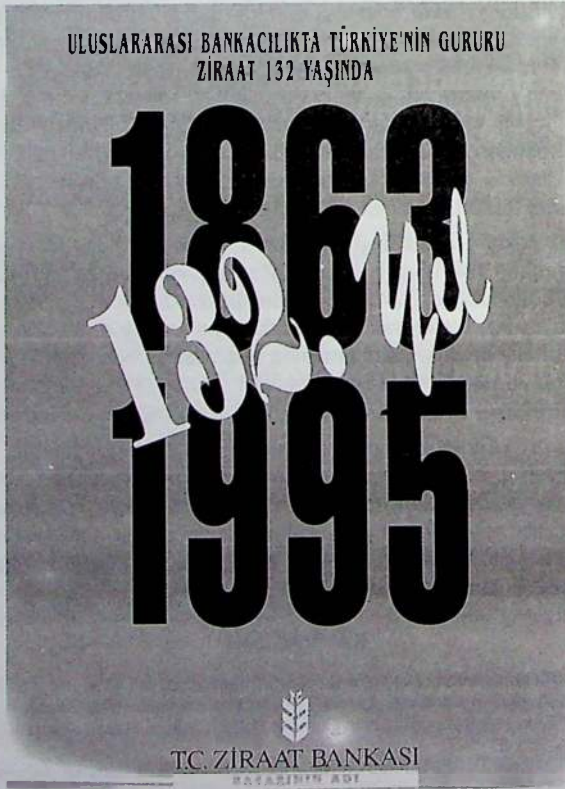
Uluslararası reklam ajanslarıyla yapılan birleşmeler Türk sanayicileri açısından büyük bir fırsattır. Bu reklam ajanslarıyla çalışarak mal ve hizmetlerini uluslararası pazarlarda tanıtılabileceklerdir. Türk pazarının kaliteli mal düşük fiyat demek olan üretim anlayışı ile uluslararası pazarlarda şans aradığı düşünülürse artık tüketici isteklerine yönelik pazarlama aşamasına geçmesi bir zorunluluktur. Üretim öncesi bir araştırma ve planlama faaliyeti rekabet gücünü koruyabilmek ve arttırabilmenin yanısıra, rekabet avantajının kazanılmasını gerçekleştirebilecektir.

Türkiye Gümrük Birliği ile Avrupa ile entegrasyon, çağdaşlaşma, rekabet, verimlilik, kaliteli üretim, etkin pazarlama, daha büyük üretim gibi kazançların yanında vergi kaybı ve yıllardır gümrük vergileriyle korunan dışa açık rekabetten uzak sanayinin güç durumunda kalması gibi belki de kayıp olarak nitelendirilmeyecek bir maliyetle karşı karşıya kalacaktır. Tabii ki kazanç ve kayıpların ağırlığını Türkiye'nin izleyeceği politikalar belirleyecektir.

KAYNAKLAR

- BERKSOY Taner "Avrupa, Tavırımız ve Gümrük Birliği", Basisen Nisan 1994, Sayı 52, s. 3 - 5
 ÇELEBİ Alpaslan "Böyle Gümrük Birliği Olmaz", Macro Haber Mayıs 1995, Sayı 7, s. 84 - 87
 ÇELEBİ Alpaslan "Türkiye İçin Zor Bilmece: Gümrük Birliği", Macro Haber Kasım 1994, Sayı 1, s. 35 - 37
 ÇİLLER Tansu "Gümrük Birliği Türkiye'ye Neler Getiriyor", Üretim Dünyası, Temmuz 1995, Yıl 1, Sayı 5, s. 8 - 15

- EREN Nejat "Gümrük Birliği'nin Dış Ticaretimiz Üzerindeki Olası etkileri", Üretim Dünyası, Eylül 1995, Yıl 1, Sayı 7, s. 10 - 12
- GÖL Gül "Gümrük Birliği'ne Geçişte Rekabet Gücünün Belirlenmesi ve Rekabetçi Pazarlama Stratejileri", M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996, s. 29
- İMRE N.Ahmet "Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne Katılımının, Ekonominin Belli Başlı Sektörleri Üzerindeki Olası Etkileri" Yönetim Dergisi, Haziran 1995, Yıl 6, Sayı 21, s. 21 - 24
- KAZGAN Gülten "A.B. ve Gümrük Birliği'ne Geçiş Döneminde Türkiye", Basisen, Nisan 1994, Sayı 52, s. 6 - 10
- KÜLUNK Metin "Gümrük Birliğine Giderken", Çerçeve, Kasım-Aralık 1994, s. 22 - 23
- MANİSALI Erol "Gümrük Birliğinin Sosyal ve Ekonomik Bedeli, Bağlam, Haziran 1995, s. 80
- OĞUZ Okan "Gümrük Birliği Üzerinde", Çerçeve, Kasım-Aralık 1994, s. 30
- ÖNDER İzzettin "Gümrük Birliği", Üretim Dünyası, Nisan 1995, Yıl 1, Sayı 2, s. 15 - 16
- ÖZKAN İ. Reşat "Gümrük Birliği Gerçeklerini Görmek Zorundayız" Yeni Yüzyıl, 31 Ocak 1996, s. 18
- SEVİĞ Veysi "Gümrük Birliği Tamam" Yeni Yüzyıl, 15 Ocak 1996, s. 14
- "Avrupa Birliği'ne Doğru" İ.K.V. Yayını, 1995, s. 10 - 12
- "Gümrük Birliği'ne Hazır Mıyız?", Nokta, 21 - 17 Ağustos 1994, s. 68 - 70
- "Sıra Avrupa Birliği'nde", Değişim, Aralık 1995 Sayı 1, s. 52
- "Türkiye ve Gümrük Birliği", Perpa Dergisi, Ağustos - Eylül 1995, s. 28 - 33

Görüşler

Dr. DOĞAN DERELİ

Meksika Mali Krizinden Türkiye'nin Alacağı Dersler

THE ECONOMIST dergisinin 23 Aralık 1995-5 Ocak 1996 tarihli sayısında Meksika'nın 1994 Mali Krizi hakkında ilginç bir makale bulunmaktadır (*). 20 Aralık 1994 tarihinde başlayan Meksika Mali Krizi'nin yıldönümüne rastlayan bu makalede gelişmekte olan ülkelerin bu krizden alabilecekleri dersler tartışılmaktadır. Makalenin yazarı olan Lawrence Summers akademik kökenli bir ekonomisttir ve Başkan Clinton tarafından Amerikan Maliye Bakan Yardımcılığına atanmıştır. Bu görevi sırasında Amerikan Cumhurbaşkanı Clinton'un desteği ile Meksika ekonomisini kurtarmak için hazırlanan mali yardım paketinin mimarlığını yapmıştır.

Türkiye'nin Ocak 1994'de başlayan Mali Krizi ile aynı yıl ardarda oluşan Meksika Mali Krizi'nin analizi Türkiye'nin ekonomik yönetimini yakından ilgilendirecektir. Bu sebepten do-

layı Lawrence Summers'ın Meksika Krizi'nden alınacak 10 dersi aşağıda Türkiye açısından yorumlanarak değerlendirilmektedir.

1. Meksika Mali Krizi'nden alınması gereken birinci ders basit bir şekilde ifade edilebilir: Gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin uyguladığı ekonomik politikaların doğru olması her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır. Globalleşen sermaye hareketleri doğru politika uygulayan ülkelere büyük ekonomik çıkarlar sağlarken yanlış politika uygulayan ülkelere de yüksek mali faturalar çıkarılmaktadır.

Günümüzde sermaye hareketlerinin önündeki engeller giderek kalk-

(*) «Summers on Mexico - Ten Lessons to Learn», The Economist, December 23rd 1995 - January 5th 1996, pp. 48 - 50.

makta ve sermaye bir ülkeden diğeri-ne serbestçe kayabilmekte, hükümetlerin sermaye hareketlerini yönlendirme konusunda etkisiz kaldığı bilinmektedir. Ancak, bu gelişmeler devletin iç ve dış makroekonomik dengele-ri sağlama konusundaki sorumluluklarından vazgeçmesi anlamına gelmemelidir. Globalleşen sermaye hareketlerine rağmen iç ve dış makroekonomik dengelerin sağlanması, ülke ekonomi yönetimlerinin en temel başarı kriteri olmaya devam edecektir.

25 yıl önce gelişmekte olan ekonomilerin her yıl üstüste % 7, % 8 ve hatta % 9 oranında büyümesi düşünülemezdi. Bugün ise bu büyüme oranları birçok ülkede normal karşılanmaktadır. Ekonomilerini başarıyla dışa açan Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur, Tayland, Malezya, Endonezya, Çin ve Şili gibi pek çok ülke yabancı sermayeyi ülkelerine çekerek hızlı büyümeyi öğrendiler. Bu politikalarla yabancı yatırımcılara hem kârlı fırsatlar yaratmakta, hem de onların bu fırsatları kullanmalarını sağlamaktadırlar. Doğru politikalar bu ülkelere her zamankinden daha büyük çıkarlar sağlarken, yanlış politikaların faturası da artık Meksika ve Türkiye gibi ülkelere giderek daha pahalıya patlamaktadır. Geçmişte de pek çok ülke Meksika gibi yanlış para ve döviz kuru politikası uygulamıştı ama, bu ülkelerden hiçbirinde yanlış politikalar Meksika'da olduğu gibi bu kadar kısa sürede krize dönüşmemiştir.

Türkiye'de 1987'ye kadar uygulanan nispeten tutarlı makroekonomik politikalarla elde edilen ekonomik kazançlar son 8 yılda büyük ölçüde yiti-

rilmiş, Türkiye tekrar yanlış makroekonomik politika uygulayan ülkelerin en ön saflarında yerini almıştır. Türkiye'nin 1994 Mali Krizi, Meksika Mali Krizi ile aynı şiddet ve süratle oluşmamış olsa bile birçok açıdan benzerlikler taşımaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin Ocak 1994 Mali Krizi'ne giden yolda katettiği merhaleleri kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

- Türkiye'nin kamu ekonomisinde 1980'lerin sonlarına doğru mali disiplini kaybolmaya başlamış, büyümeye başlayan kamu harcama açıkları ise giderek yüksek faizli iç borçlanmayla finanse edilmeye başlanmıştır. Borçlanma uygulamasının ciddi şekilde başladığı ilk yıllarda iç borçlanma hacmi nispeten makul seviyelerde idi ve Türkiye'nin mali sisteminin takatını aşmıyordu. Devletin ciddi bir mali reformla yıllık bütçe açıklarını kapatması ve borç stokunu makul seviyelere indirmesi hâlâ mümkündür. Eğer bu yıllarda Meksika'nın 80'li yılların başında içine düştüğü benzer iç borlanma çıkmazından yerli dersler alınsaydı, Türkiye aynı yanlışları yapmayabilirdi. Ancak, Meksika 90'lı yılların başında aldığı önlemlerle bu çıkmazdan kurtulurken, Türkiye büyük bir umursamazlıkla bu çıkmaza yuvarlanmayı seçmiştir.
- Türkiye'de enflasyonun düşürülmesi için son 15 sene içinde ciddi bir girişimde bulunulmamış, reel faizlerin % 20-25'i aştığı ekonomilerde rasyonel ölçülerde ekonomik hayatın var olamayacağı gözardı edilmiştir. Bu yüksek faizlerin tahribatı devlet maliyesine de

iç borçlar yolu ile yansımış ve bugünkü çıkmaza varılmıştır. Reel faiz yükleri ile giderek katmerleşen geçmiş yılların bütçe açıklarını bir yılda yoketmek bugün 5-6 sene öncesine oranla imkânsızdır.

- Buna karşılık sıcak para girişine dayalı olarak büyümenin finanse edilmeye kalkışılması ve enflasyonda geçici düşüşler sağlama uğruna döviz kurlarının düşük tutularak ihracat artışının yavaşlatılması, ekonomik politika hatalarının belki de en önemlisini oluşturmuştur.
- 1992'de büyük vaatlerle iş başına gelen yeni hükümetin ekonomi yönetiminde hiçbir değişiklik yapmaması, 1970'lerdeki «kaderci» ekonomik politikaların bir tekrarıdır. Bu yıllarda sıcak para girişi ile şişen döviz stoklarına güvenilerek iç ekonomik dengelerin sağlanması için hiçbir adım atılmamış, iç borç stokunun aşırı büyüyerek kontrolden çıkmasına göz yumulmuştur.
- 1993-95 döneminde ekonomi yönetiminde yeni yeni oluşmaya başlayan bilgi birikiminin tamamen yok edildiğini, tecrübeli ekonomi teknokratlarının devreden çıkarıldığını görüyoruz. Türkiye'nin içine düştüğü Ocak 1994 Mali Krizi'nin devletin en üst kadrolarındaki deneyimsizlikten ve yanlış politika seçimindeki kişisel ısrarlardan kaynaklandığını gösteren inandırıcı iddialar vardır. Krizin Ocak ayında başlamasına rağmen yerel seçimler yüzünden 5 Nisan'a kadar geciktirilen istikrar tedbirlerinin yetersiz kalacağı pek çok kimse tarafından ifade edilmekte idi. Buna rağmen

bu paketin tartışılmadan ve ekonomideki güç gruplarının desteği alınmadan uygulamaya konulması, hataların devamını oluşturmuştur.

Son 40 yıldır iç ve dış makroekonomik dengeleri tutturmakta zorlanan Türkiye artık para, maliye ve döviz kuru politikalarında daha profesyonel bir yapılanmaya gitmek ve gerekli hallerde dışarıya danışmak zorundadır. Güney Kore, Singapur, Tayvan ve hatta Malezya, Tayland ve Endonezya gibi ülkelerde profesyonel ekonomi yönetiminin gerçekleşen yüksek ekonomik performansa katkısı büyüktür. Buna karşılık Türkiye'nin ekonomik büyüme ve istikrar arayışında popülist ve amatörce yaklaşımlarla uygulamaya konulan ekonomik politikaların katkısı tamamen olumsuz yönde olmuştur.

2. Summers'in ikinci dersi, «sürdürülmesi olanaksız olan ekonomik politikaların uzun süre devam etmeyeceği»dir. Bu cümle belki biraz klişeleşmiş bir toloji olarak görülebilir. Ancak, yine de ekonomiyi yönetenlere tekrar tekrar hatırlatılması gereken önemli bir ders içermektedir. Meksika'daki döviz kuru rejiminin 1994 başında alınacak sıkı parasal tedbirlerle sürdürülüp sürdürülemeyeceği iktisat tarihçileri tarafından tartışılacaktır. Ancak, para politikası ve döviz kuru rejiminden oluşan kombinasyonun yanlış olduğu ve eninde sonunda yıkılmaya mahkum olduğu tartışma götürmez.

- Türkiye'nin de Ocak 1994 Mali Krizi'nin hemen öncesinde tutarsız kısa vadeli ekonomik politikalara

kaydığını ve devletin bir taraftan parasal genişleme sürdürürken diğer yandan döviz kurunu ve faizleri baskı altında tutmaya çalıştığını görüyoruz. Bu kadar tutarsız bir politikanın devlet zoru ile sürdürülmesinin olanaksız olduğu Meksika'da da, Türkiye'de de mali krizlerin oluşması ile şüphe götürmeyecek bir şekilde anlaşılmıştır.

- Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik politikalarına baktığımızda, yanlış büyüme stratejilerini değiştirmekte ne kadar zorlandığını görüyoruz. Türk ekonomi yönetiminin son 40 yıldır en belirgin özelliği başarısızlığı tescil edilmiş olan yanlış politikalarla inatla vazgeçmemesidir. Yanlış ekonomi politikalarında direnme, alternatif politika geliştirememesi, hiç kimseye danışmadan ve diğer ülkelerin yanlışlarından ders almadan kendi bildiğini okuma, Türk ekonomi yönetiminin önde gelen vasfını oluşturmuştur.
- Diğer yandan Türkiye'de makroekonomik dengelerin sağlanması hiçbir dönemde ekonomi bürokrasisinin inisiyatifine bırakılmamıştır. Politikacıların eğilimleri ise genelde ekonomik dengeleri bozma yönünde olmuştur. Son 40 yıldır başbakanlar ekonomik dengeleri düzelterek istikrar politikalarını uygulamaya koymamak için her zaman direnmişler, bu konuda baskılar her zaman dışarıdan gelmiştir. Yabancı baskılara boyun eğmemesi gösterileri ise Türkiye'de her dönemde ucuz bir vatansızlık edebiyatı eşliğinde sürdürülmüştür. Modern bir devlet yönetim anlayı-

şı içinde «Ekonomik İstikrar İçin Sorumluluk Alma» yaklaşımı bugün bile Türkiye'yi yönetmeye talip olan liderlerin pek çoğunda oluşmamıştır.

- Daha 1960'lı yılların sonlarında o zamanki içe dönük ithal ikamesine ve suni döviz kurlarına dayalı ekonomi politikalarının devam edemeyeceği ortaya çıktığı halde, ekonomiden sorumlu politikacılar 10 sene boyunca ısrarla değişiklik yapmamakta direndiler. Politikacıların önüne defalarca rasyonel gerekçelerle hazırlanan detaylı önlem paketleri konulduğu halde, ufak bahaneler gösterilerek bu değişiklikler uygulamaya konulmadı. Soldaki partiler ise bu tedbirlerin arkasında uluslararası komplolar aradılar ve bu önlem paketlerini reddettiler. Ancak, büyük bir ekonomik çöküntü ve politik kaos sonucunda 24 Ocak 1980 kararlarını almaya zorlandılar. Üstelik bu kararları politik şartların en elverişsiz olduğu bir ortamda uygulamak zorunda kaldılar. Daha sonra on sene geciktirdikleri bu kararların kredisini üstlenmek için halkın önünde «ben yaptım sen yaptın» münakaşasına girdiler.
- Bugün artık değişim rüzgarları bütün dünyada olduğu gibi Türkiye için de çok daha hızlı esmektedir. Türk ekonomisinin yanlış politikalarda direnme gücü eskiye oranla azalmıştır. En yeni yanlış politika örneği olan «sıcak paraya dayalı büyüme politikası» bile ancak 5 sene dayanmıştır. Yine de sıcak para politikasından vazgeçmek yolunda bilinçli bir karar alınmamış,

bunun yerine bu sonucu mali kriz dikte ettirmiştir. Buna rağmen pek çok Türk politikacısı ve bankacısı hâlâ geçmiş günlerin özlemi içindedirler. Onlara göre işler yakında normale dönecek, Türkiye'nin kredibilitesi yeniden yükselecek ve 1991-93'de olduğu gibi kısa vadeli borç ve portföy yatırımları ile fonlar tekrar Türkiye'ye akacak, yurt dışından alınan ucuz fonlar yurt içinde yine yüksek marjlarla pazarlanacaktır.

- Uzun vadeli temel ekonomik politikaları bile değiştirmemekte bu kadar ısrar eden bir politik yapılaşmadan kısa vadeli ekonomi politikalarında devamlı istikrarı hedef alan «fine tuning» uygulamaları beklemek makul olmayacaktır. Türk politikacılarında ve devlet bürokrasisinde ekonomik politikanın yönetimi konusunda ciddi bir kafa değişimi olmadan türk ekonomisinin modernleşmesi kolay olmayacaktır.

3. Summers üçüncü ders olarak, «sıcak para girişine dayalı büyüme politikalarının kalıcı olmadığını ve gelişen ülkelerin büyüme politikalarını güvenilir olmayan bir finansman modeline dayandırmakla hata ettiklerini» söylemektedir.

Sıcak para girişi Meksika'da olduğu gibi Türkiye'de de dünya kapitalinin Türkiye'ye uzun vadeli güveni olarak lanse edilmiş ve 1990'lı yılların başında ülkeye giren sıcak para ile tüketim harcamaları yükselmiş ve dış ticaret açıkları verilmiştir. Sıcak paranın kaçışı ise bu ülkelerde geçici bir yanlış olarak görülmek istenmektedir.

Halbuki gerçekler bunun tam tersidir. Summers'a göre, sıcak paranın Meksika veya Türkiye gibi ülkelere akışında dünya ekonomisindeki durumun kaynaklanan geçici bir konjonktürel durumdur. Bunda ne Meksika'nın, ne de Türkiye'nin önemli bir becerisi söz konusudur. Halbuki sıcak paranın bu ülkelerden kaçışı ve geri gelmeyişi, ülkelerin yapısal ve yönetim zaaflarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin 1994 başında dünya para piyasalarından kopuşu büyük ölçüde Türkiye'nin senelerdir süregelen ve kolayca değişmeyen yapısal problemlerinin bir sonucudur.

- Bu da demektir ki Türkiye ekonomisinde yapısal düzenlemeler gerçekleşmeden 1993 öncesinde olduğu gibi dünya finans piyasalarından serbestçe fon temini ortamı tam anlamıyla geri dönmeyecektir. Bu açıdan Türkiye'de ekonomi politikası yurt içinde tasarrufları yavaşlatan ve yabancı sermayenin girişini engelleyen enflasyona ve diğer temel yapısal sorunlara yönelmelidir. Ekonomi politikası palyatif faiz, kur ve parasal manipülasyonlarla geçmişte geri getirmeye çalışmamalıdır.
- Türkiye'de 1991'den itibaren ekonomik göstergeler olumsuz yönde gelişirken, döviz rezervlerindeki artışlara dikkat çekiliyor ve rezervlerin kaç sene ithalatı karşılayacağı hesaplanıyor, bunun önemli bir güvence oluşturduğu ediliyordu. Halbuki 1994'ün ilk aylarında bu «muazzam rezervler»in büyük bir kısmı parmaklarımızın arasından akıp kayboldu. Meksika'da da yurt dışından sıcak para

çekmek üzere ihraç edilen Tesobono'larla sağlanan rezerv bolluğu gelişen kriz ortamında çok daha dramatik bir şekilde buharlaşıp yok oldu. Bu fon akışlarına bağımlılık Meksika ekonomisinin olduğu gibi Türk ekonomisinin de birkaç senesine ipotek koymuş oldu.

4. «Kalıcı ve sağlıklı büyüme için yüksek bir yurt içi tasarruf oranı temel şartı oluşturur.» Asya ülkelerinde, tasarruflar yüksek olduğundan büyüme oranlarının tabanı % 5'den başlar. Latin Amerika'da tasarruf oranı düşüktür ve büyüme de yavaştır.

- Enflasyonun ve kamu açıklarının tasarruf oranını olumsuz etkilediği Türkiye'de 1990'larda iç tasarrufa dayalı temel büyüme potansiyeli yavaşlama eğilimine girmiştir. 1993'de ve yine 1995'de yakalanan % 8 gibi büyüme hızları iç tasarrufa dayalı değildir ve tamamen dış ödemeler açıklarının geçici olarak büyümesinden kaynaklanmaktadır. 1994 yılındaki % 6'lık daralma dikkate alınırsa, ekonomi 1993-95 döneminde yerinde saymıştır. Bozulan ekonomik ortamda Türkiye'nin 80'li yıllarda yakaladığı % 4-5 gibi bir büyüme hızını bile tekrar yakalaması kolay olmayacaktır.
- Summers'ın Meksika için verdiği reçete Türkiye için de aynen geçerlidir. Türkiye büyümesini hızlandırmak için iç tasarruflarını artırmalıdır. Tasarruf sahipleri daha az risk karşılığında reel getirilerden emin olabilmeli, bunun için enflasyon % 10'un altına düşürülmelidir. Bankalar devlete fon sağla-

mak yerine esas görevlerine dönmeli, mevduatlara her zaman reel bir getiri sağlamalı ve sanayi ve ticaretin finansmanına katkıda bulunmalıdır. Sosyal güvenlik sistemi yanlış yönetilen diğer devlet kuruluşları gibi tasarruf yaratacağı yerde devletin kaynaklarını tüketen bir yapıya dönüşmüştür. Sosyal güvenlik sisteminde reformlar yapılmazsa, sistem mevcut hali ile uzun vadede ödeme yapan kişilere güvenlik sağlayamayacaktır. Sosyal güvenlik sisteminde rasyonel bir düzene geçmek ve devletin harcamalarında mali disiplinin sağlanması dışında gerçek bir alternatif bulunmamaktadır.

5. Meksika mali krizinden alınacak beşinci ders, «GSYH'nın % 5'ini aşan bütün cari işlemler açıklarına dikkat edilmesi gereği»dir. Eğer bu açıklar sıcak para ile finanse ediliyorsa ve kısa sürede bu sıcak paranın kaçıışı mümkünse, durum tehlikeli olabilir. Eğer bu sermaye girişlerine devlet doğrudan veya dolaylı bir şekilde garanti veriyorsa, (Meksika'nın dolar bazlı Tesobono'lara verdiği döviz kuru garantisi veya döviz hesaplarına verdiği mevduat garantisi gibi) durumu çok yakından takip etmek gerekir.

- Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu mevcut durumda bu uyarılar tam anlamı ile geçerli değildir. 1993'de cari işlemler açığı 6.4 milyar dolara ulaşmış, bu da ancak GSYH'nın % 4'üne ulaşmıştı. 1994'de 2.6 milyar dolar fazlalık oluşmuş, 1995'de ise 1993'de olduğu gibi 2.3 milyar dolar cari iş-

lemler açığına dönüşmüştür. Henüz GSYİH'nin % 5'ine ulaşmamış olsa bile cari işlemler açıklarının bu boyutlarda iniş ve çıkışlar göstermesi ve Gümrük Birliği'nin etkisi ile büyüme potansiyeli bu sorunun göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.

6. Gelişmekte olan ülkelerde devletin kabul etmekte zorlanacağı önemli bir konu, «enternasyonal sermaye piyasalarının iyi çalışması için şeffaflığa olan gereksinim»dir.

- Eğer yurt dışından artan miktarlarda kapital girişi olacaksa, yabancılar Türkiye ekonomisini iyi anlamalı ve sürprizler asgariye indirilmelidir. Bu konuda Türkiye'de sermaye piyasası ve dış denetim firmaları gibi münferit sahalarda bazı olumlu gelişmeler olduğu söylenebilir. Ancak, esas sorun yüksek enflasyondur. Enflasyon ortamında şirket mali tabloları gerçeği yansıtmamakta ve yabancı yatırımcılar bu ortamda alışageldikleri kontrol ve yönetim mekanizmalarını uygulamakta zorlanmaktadır. Enflasyonun yarattığı bu belirsizliği uluslararası sermaye Türkiye'ye fazlası ile ödetmektedir. Kredilerin % 6-7'lerde dolaştığı bir ortamda Türk şirketleri % 12-15'lerle kredi bulduğu zaman sevinmektedir. Aşırı risklerden doğan bu marjların Türk ekonomisine getirdiği faiz yükü senede 2-3 milyar dolar arasındadır. Türkiye enflasyonu makul seviyelere indirmeden şeffaflıktan söz edemez, makul faiz oranlarında kredi bulamaz ve bu risk primini aşağılara çekemez.

7. Summers'ın yedinci dersi, «enternasyonal kuruluşların gelişen ülkeleri daha sıkı denetlemeye gitmesi»dir. IMF'nin kurduğu mekanizmaların eskidiğinden söz edilmekte ve senede bir veya daha sık aralıklarla yapılan ziyaretlerin yetersiz kaldığı anlatılmaktadır. Krizlerin önceden belirlenip önlemlerin alınması için uluslararası bankacılık sektörüne görev düşmektedir. Bunun yanı sıra krizlere müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi ve kararlılığı gündeme getirilmektedir. Kriz anında fonların oluşturulması ve «lender of last resort» yöntemleri ile ülkeden sermaye kaçışının panik haline dönüşmesinin önlenmesinin kuralları tartışılmaktadır. Ancak, mali kurtarma paketlerine güvenerek gereksiz riskler üstlenen ve zararlarını bu paketler yolu ile telafi etmeyi planlayan yatırımcılara nasıl engel olunacağı da ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

- Türkiye'nin geçmişte olduğu gibi IMF'i dışarıdan iç işlerimize karışan bir denetleme organı olarak görmesi olumsuz bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'nin kendi girişimiyle ekonomisinde istikrarı sağlayarak 80'li yıllarda olduğu gibi IMF'e gitmemesi tercih edilen durumdur. Ancak, istikrarın kaybolması halinde IMF ile yapılacak Standby Anlaşmaları'nın şartlarını bir an önce yerine getirmesi ve daha sonra kendi kaderini kendisi tayin etmesi, Türkiye gibi bir ülke için tek kabul edilebilir çıkar yoldur.
- Türkiye'de Standard and Poors gibi «credit rating» kuruluşları etkinliklerini arttırırken geçmişte IMF'nin üstlendiği umacı rolünü de paylaşmaya başlamaktadırlar.

Borçlu bir ülke olan Türkiye'de istikrarı bir türlü sağlayamayan ekonomi yönetimi çehre değiştiren bu denetimden hiç hoşlanmamakta, amatörcü yöntemlerle kendisi için daha olumlu görüş belirtmek rating şirketlerini destekleme gibi işlere kalkışmaktadır. Ancak, kendi beceriksizliğimizin faturasını bu denetim kuruluşlarına çıkartma çabası ilkel bir davranış tarzıdır.

8. Sekizinci ders, «G 7 olarak bilinen sanayileşmiş yedi ülkenin geçen yılki Halifax bildirisinde olduğu gibi krize düşen ülkelere acil finansman prosedürlerinin geliştirilmesi ve IMF'nin bu prosedürleri desteklemesi için sağladığı fonları artırması»dır.

- Türkiye 1994 mali krizini Meksika'nın aksine dışarıdan hatırı sayılır hiçbir mali destek almadan tamamen kendi imkânları ile atlattır. Bunu da bir övünme vesilesi olarak görmektedir. Türk ekonomi yönetimi dışarıdan mali destek paketi aramamış, bu kararın bir sonucu olarak krizin faturasının tamamen Türk halkına ve şirketlerine çıkarılmasını kabul etmiştir.
- 1994 mali krizinde batan bankaların kurtarılmaması bir ölçüde vergi ödeyenleri korumuş, diğer yandan ise risk primimizi de yükseltmiştir.
- Türkiye yakın zamanda içeride politik istikrarı sağlayıp enflasyonu yok edecek çok ciddi ve kararlı ekonomik istikrar planları geliştirmelidir. Bunun için gereken dış desteği de önceden hazırlamalıdır. Türkiye'nin başarısız istikrar paketlerine tahammülü azdır. Uy-

gulanacak istikrar paketi başlangıçta ekonominin ateşini düşürmeli ve gereken ameliyatlara daha sonra girişmelidir. Hazırlıksız ve desteksiz istikrar paketleri 1994'de olduğu gibi hem acı çektirecek, hem de sonuç getirmeyecektir.

9. Summers'in dokuzuncu derisi, «direkt yatırımların artırılması» gereğidir. Direkt yatırımlar daha kaliteli ve uzun dönemli ve bilinçli bir katılımı içerdiği ve gerçek anlamda bir bilgi ve teknoloji transferini gerçekleştirdiği için portföy yatırımlarından veya endirekt borçlardan daha yararlı yatırımlardır. Dünya Bankası gibi kuruluşlar giderek direkt yatırımları teşvik için garanti sağlamaya ve destek rolünü üstlenmeye yönelmektedir. Altyapı projelerinde direkt yatırımların gerçekleştirilmesi pek çok gelişmekte olan ülke için belki de yegâne çıkış yolunu oluşturmaktadır.

- Türkiye'nin bütün gayretine rağmen yeterli yabancı sermaye çekememesi, ekonomik politikalarının temelde bozukluğundan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de yabancı sermaye girişi bütün gayret ve zorlamalara ve Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği'ne rağmen ancak son yıllarda yılda 1 milyar dolar sınırını aşabilmiş, 1995'de 1.2 milyar dolara ulaşabilmiştir. Halbuki Endonezya'da 10 milyar doların üstünde yıllık yabancı sermaye girişinden söz edilmekte, Tayland ve Malezya gibi ülkelere yabancı sermaye girişi yılda 5-10 milyar dolar arasında dolaşmakta, bu ülkelerin altyapıları ve üretim kapasiteleri baştan başa yenilenmekte,

ekonomileri hızla büyümekte, ihracatları hızla artmaktadır. Çinde ise 1995'de yıllık direkt yatırımlar 37 milyar dolara ulaşmıştır.

- Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesini önleyen faktörlerin başında Türkiye'deki politik istikrarsızlık, ekonomi politikadaki tutarsızlık ve yüksek enflasyondan dolayı maliyetlerdeki belirsizlik bulunmaktadır. Özellikle ücretlerde yıldan yıla dolar bazında görülen aşırı iniş ve çıkışlar yatırım planlarının altını üstüne getirebilmektedir. Ülkedeki yaygın işsizliğe rağmen kartelleşmeden dolayı ücretlerin diğer gelişen ülkelere göre yüksekliği ciddi bir handikaptır. Devlette olan ilişkilerde işlerin yapılması için verilmesi gereken rüşvet ve haraçlar yabancıları bezdirmektedir. Sadece vergi zorunluluğu için tutulan ve yönetime yardımcı olmayan bir muhasebe düzeni yabancılar için ciddi bir eksiklikler. Yabancı kuruluşların düzgün vergi ödeyen kuruluş olarak vergiden kaçan rakiplerine göre fazla vergi ödemesi gereksiz bir rekabet dezavantajı yaratmaktadır. Türkiye'de pek çok sektörde devlet desteği ile kartelleşme yaratılmakta ve rekabeti kısıtlayıcı davranışlara göz yumulmaktadır. Devletin bütün finansal kaynakları monopoliize etmesi ve bankaların talep ettiği belirsiz ancak aşırı yüksek reel faizler kredi kullanımında insafın çok ötesinde riskler doğurmaktadır. Türkiye'de devlet ekonomide rekabeti artırıcı tedbirleri asli görevi olarak görüp bunları uygulamaya koymadan, yurt dışından direkt

yatırımlar ciddi artışlar göstermeyecektir.

10. Sonuncu ders şöyle ifade edilebilir: «Gelişmekte olan ülkelere yeniden yapılanma momentum'unun devamı için bu ülkelerin dünya ekonomisi ile entegrasyon çabalarını sürdürmekten başka çıkar yolları bulunmamaktadır.» Bu ülkeler makroekonomik dengeleri tutturmasalar ve arka arkaya mali krizlere girseler dahi uzun vadeli entegrasyon çabaları bu ülkelere sermaye ve teknoloji transferi yolunu açacaktır.

- NAFTA anlaşması sonucunda Meksika Amerika ile gümrük birliği sürecini başlatmış ve demokratik kapitalizme giden yolda rotasını kilitlemiş olmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne gitmesi benzer bir adımdır.

Meksika ve Türkiye ayrı kıtalarda olmakla birlikte Amerika ve Avrupa Birliği gibi iki büyük ekonomik blokun hemen yanbaşında yer almakta ve bu büyük ekonomik bloklarla gümrük birliğine giderek benzer ekonomik gelişme stratejileri uygulamaktadırlar. Bu iki ülkenin ekonomik yapıları, ekonomik politikadaki eksikleri, sorunları ve eğilimleri birbirine çok benzemektedir. Bu açıdan bu iki ülkenin çok kısa aralıklarla geçirdikleri mali krizlerin neşter altına yatırılarak yapılan analizler her zaman ilgi çekici olacak niteliktedir. Lawrence Summers'ın da söylediği gibi, bu derslerin hiçbiri geçmiş tecrübelerden çok farklı görüş açıları getirmemektedir. Ancak, yine de Türkiye'ye yararlı çok dersler alabileceğimiz konusunda fikir birliği oluşacağı görüşündeyim.

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1996 Haziran ayı, ekonomi ile dolaylı olarak ilgili iki olay ile başladı ve bitti. Bu olaylardan biri İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, diğeri de 54. Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasıdır. İstanbul'da çok büyük ve geniş kapsamlı bir Dünya Konferansının organizasyonundaki başarı ile, ülkemiz çok iyi puan almış, ancak Hükümetin kuruluşunda başarısız söz etmek mümkün olamamıştır. 6 Haziran 1996'da Mesut Yılmaz'ın başkanlığındaki ANAP-DYP Koalisyon Hükümeti, istifa ederek yeni hükümeti kurmak görevi Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan'a verilmiştir. RP'nin yaptığı siyasi temaslardan sonra RP-DYP koalisyon hükümeti kurulmuş ve bu yazının tamamlanmasına kadar yeni Hükümetin programı okunmuştur. Sıra 8 Temmuz 1996 günü 54. Hükümet'in TBMM'den güven oyu almasına gelmiştir. Temmuz'un ilk haftasında güven oyu konusunda bir sonuca ulaşılmamıştır.

Ekonomik sorunlar, hiç şüphesiz yeni Hükümetleri karşısında da birikmeye devam edecektir. Bütçe açığı sürmekte, dış ticaret rakamları açıklanmamakta, iç borçlanma rakamları geri ödemeler için yeniden borçlanma dolayısı ile büyümektedir. Döviz kurları da artmaya devam etmektedir. TÜSİAD'ın 20 Haziran 1996 günkü toplantısında ekonomiyeye ilişkin şu öneriler yapılmıştır.

- Kamu ekonomisinde şeffaflık sağlanmalıdır.
- Bütçe açığının ve kamu borçlarının GSMH'ya oranı sınırlandırılmalıdır.
- Merkez Bankası Özelleştirilmeli, mali sistem derinleştirilmelidir.
- Kamu gelirlerini arttıracak, vergi tabanını yaygınlaştıracak, üretimi, istihdamı engellemeyecek, kayıt dışı ekonomiyi özendirilmeyecek bir vergi reformu yapılmalıdır.
- Sosyal güvenlik sistemi reforma tabi tutulmalıdır.
- Özelleştirmede hukuksal sorunlar giderilmeli, devlet tekelinin bulunduğu piyasalar özel sektöre açılmalı yap-işlet-devret modeline işlerlik kazandırılmalıdır.

Bu önerilerin yerine getirilmesi halinde ülkemiz ekonomisinde olumlu gelişmelerin olması doğaldır. Ancak yıllardan beri, popülist politikalara kapırmış yönetimlerin böyle uzun vadeli ve önemli reformların gerçekleştirmeleri nasıl mümkün olabilecektir? Özelleştirme konusu, siyasi istikrarsızlıktan dolayı alınmış, ancak Van ve Elazığ çimento fabrikalarının Hazine bonosuna bağlanan teminat ile satışı tamamlanmıştır.

Haziran ayında yaşanan siyaset kargaşası üretimi ve ticareti etkilemiş ve piyasalar durgunluğa itilmiştir. Tekstil, gıda, inşaat, demir-çelik, kauçuk gibi sektörlerde durgunluk gözlenmekte, Renault gibi otomotiv dalında da üretim tatili yapılması dikkate çekmektedir. İş alemi bu durumun hükümet boşluğundan kaynaklandığı görüşündedir. Bu görüşte ve eleştiride özel kesimin haklı olduğu kesindir. DİE'nin bir araştırmasına göre üretimde çalışılan saat sayısında devlet sektöründen % 8.5 azalma, özel sektörde ise % 10.3 oranında artış olmuştur. Yine DİE verilerine göre, 1996'nın ilk üç aylık döneminde toplanan sanayi üretiminin geçen yılın aynı dönemine göre % 8.4 oranında arttığı, bu artış özel sektörde %12.1 kamu sektöründe ise % 1.4 olduğu anlaşılmaktadır. 1996'nın ilk beş ayında, 1995'in aynı dönemindeki % 79.3 olan kapasite kullanım oranı % 83.5'e ulaşmıştır. Bu rakamlar karşısında ekonomiyi özel sektörün yüklediğini kesinlikle söylemek mümkündür. Bu durumun tarımda da aynı olduğu anlaşılmaktadır. Buğday rekoltesinin yüksekliği karşısında ürünün Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından saklanması, finansman sıkışıklığı nedeni ile zorlaştığı ve buğdayı tüccarın aldığı haberleri gelmektedir.

Türkiye'nin en önemli ekonomik sektörü olan Tekstil piyasasını çok ilgilendiren pamuk piyasasında fiyat artışının hızlandığı görülmüştür. Liverpool pamuk borsasında fiyatların çok az gerilemesine karşın İzmir'de fiyatların % 65.4 artması, bu alanda önemli spekülasyon olduğunu göstermektedir. Bu durumda piyasaların başıboş kaldığını doğrulamaktadır.

Erbakan Hükümeti'nin başarılı olması dileği ile Haziran ayındaki başlıca ekonomik olayları aşağıda belirtelim;

Dış Ticaret ile İlgili Olaylar

Geçici Kabullerle İlgili Tebliğ

Gümrük Kanununun 118. maddesinde ilgili Tebliğ 1 Temmuz 1996'dan itibaren yürürlüğe girdi. Buna göre dahilde işleme rejimi kararı dışında kalan ve AB'ye üye ülkelerden gelen eşya ile ilgili geçici kabullerde ihraç süresinin iki yılı aşamıyacağı belirlendi. Ham, yarımamul veya mamul maddeleri dışarıdan getirilecek eşya ile bunlardan ambalaj olarak kullanılmak üzere ithal edilecek eşyanın geçici kabul rejiminden yararlanabileceği açıklandı.

Şahsi ve Ticari Eşyanın Bedelsiz İthalı

Bakanlar Kurulunun 09.06.1996 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan kararına

göre, bazı şahsi ve ticari eşyanın bedelsiz ithaline bazı koşullarla yeni imkanlar tanındı.

Ülkemiz Eurocotton Üyeliğine Kabul Edildi

Avrupa pamuklu ürün sanayicilerin 1950'de kurduğu Eurocotton örgütüne üyeliğimiz 1 Haziran 1996'dan itibaren kabul olundu. Pamukla ilgili yaklaşık 1800 üyesi bulunan bu örgüt ortak ticaret politikası, anti dumping soruşturmalar, gümrükle ilgili konular ve benzeri hususlarda önemli işleve sahiptir.

İç Ticaret ile İlgili Olaylar

Etiket Yönetmenliğinde Değişiklik

11 Haziran tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren etiket yönetmeliği ile ambalaj içinde gıda, yiyecek, içecek ve temizlik maddelerini etiketlerinde satış ve birim fiyatlarının net ağırlık veya hacimlerinin belirtilmesi, ithal edilmiş mallarda, malın ithal edildiğini gösteren bir ibarenin yer alması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca lokantalarda da fiyat listeleri dışarıdan görülecek şekilde asılacaktır.

İstanbul ve Kadıköy Ticaret Sicili İşlemleri İTO Bünyesine Alındı

11 Haziran 1996'dan itibaren İstanbul Ticaret Odası bünyesine alınan ticaret sicili işlemleri, odanın bu konudaki yeni düzenlemeleri ile resmen ve fiilen başlamış bulunmaktadır.

Vergi Ödemeleri ile İlgili Uygulama

Vergi dairelerince tahsil edilen kamu alacaklarının posta çeki ve posta havalesi ile ödenmesi ile ilgili uygulamalara, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından 30 Haziran 1996 tarihinde son verilmiştir. Buna karşılık, kamu alacaklarının bankalar vasıtası ile tahsilinde önemli adımlar atılmış ve tahsilatı yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasına önem verileceği açıklanmıştır.

Zamlar

1996 Haziran ayında zamlar devam etmiş ve başlıca ürünlere yapılan zamlar şöyle olmuştur.

- Elektrik fiyatlarına 1 Hazirandan itibaren % 5.5
- Taşkömürüne % 36.7 - % 39.1
- Şekere % 12
- Otosan ürünü otolara % 5 zam yapıldı.
- Nisan ve Skoda otomobilleri de, gümrük ve döviz kurları nedeni ile zamlanmıştır.
- Akaryakıt fiyatlarına 13 Haziran'dan itibaren % 5 zam yapıldığı TÜRPAŞ tarafından açıklanmıştır.

Güzel bir dünyanın içeceği. **EFES Pilsen**

Renault 19 Europa... Yıllarca yepyeni..

Renault 19 Europa... Evet, estetik; evet, çok çekici, çok konforlu, çok dinamik... Tutkuya bağlanacağınız bir otomobil... Üstelik, Renault 19 Europa sağlamlığı estetiğe feda etmiyor. Hem görünümüyle, hem de sağlamlığıyla yıllarca yeni.. yepyeni kalıyor. Renault 19 Europa 1.8i RTi geniş iç mekanında sürücüyü ve yolculara mükemmel bir konfor sunuyor... Hidrolik ve yükseklik ayarlı direksiyon, elektrikli dış dikiz aynası,

standart klima, ıleri teknoloji ürünü, güçlü, çevre dostu motor ve diğer tüm üstün özelliklerini uzun.. çok uzun yıllar aynı kalitede, aynı mükemmellikte yaşatıyor. Renault 19 Europa'nın 1.8i RTi ile birlikte 1.6 RT, 1.4 RN ve 1.4i RT'den oluşan 4 değişik tipinden hangisini seçerseniz seçin, bu sizin en uzun süreli tutkunuz olacak. Çünkü yıllar geçecek, Renault 19 Europa hep yeni kalacak.